

3 1761 08225848 4

Hangay, Oktav

A nagynemet vagy pangerman
egyesuletek es mukodesuk

DD

119

H27

1901

A VII. 1124.

HARCZ A MAGYARSÁGÉRT!

NAGYNÉMET VAGY PÁNGERMÁN EGYESÜLETEK ÉS MŰKÖDÉSÜK

IRTA :

HANGAY OKTÁV

A KOLOZSVÁRI KER. AKADÉMIA TANÁRA.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Manki' with a decorative flourish to the left.

MÁSODIK KIADÁS

A GÁMÁN-NYOMDA HAZAFIAS ÁLDOZATKÉSZSÉGÉBŐL.

KOLOZSVÁR,
NYOMATOTT GÁMÁN J. ÖRÖKÖSÉNÉL
1901.

Pannonia Books
P.O. Box 1017 Stn. "B"
Toronto, Ont. M5P 2T8

HARCZ A MAGYARSÁGÉRT!

A NAGYNÉMET VAGY PÁNGERMÁN
EGYESÜLETEK ÉS MŰKÖDÉSÜK

IRTA :

HANGAY OKTÁV

A KOLOZSVÁRI KER. AKADÉMIA TANÁRA.

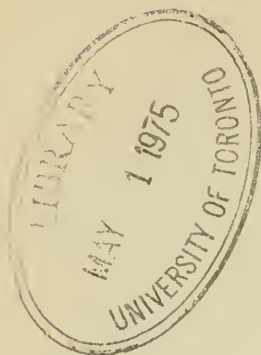
MÁSODIK KIADÁS

A GÁMÁN-NYOMDA HAZAFIAS ÁLDOZATKÉSZSÉGÉBŐL.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT GÁMÁN J. ÖRÖKÖSÉNÉL

1901.

DD
118
H27
C301

A nagynémet vagy pángermán egyesületek.

Bevezető.

Az 1870—71-iki nagy francia-német háboru lefolyása alatt Münchenben voltam. A tulnyomó erővel levert szerencsétlen Franciaország iránti kiolthatatlan rokonszenvünkkel kísértük mi magyarok a világhistoria óriási változásait és naponta megfigyelhattuk azon roppant nemzeti föllángolást, mely még a malátás sörből flegmatikusabb bajorokat is elborította s tapasztalhattuk azon szokatlan társadalmi jelenségeket, melyek a győzelemittas német nép minden rétegében egyszerre fölcsiráztak. A széthuzó partikularizmusban élt német államok törzsei csodálatos egyetértésben voltak a nemzet-állami egység megteremtésének munkájánál s a német császárság ujjaszületése kioltotta belőlük azon kicsinyes elkülönítési hajlamokat, melyek a háboru előtti időekben a sokféle német tartományban valósággal burjánoztak. A német egység indokolható, önérzetes jelenségeivel azonban, megnyilatkozott több helyütt a német pöffeszkedés és gőg is; a vaskezű Bismarktól történelmi szárnyalt szavá lett „furor teutonicus,” az egész Európát fölfalni akaró német telhetetlenségbe csapott át. A pángermán érzület a komolyabb irányu német tudósokat is annyira elragadta, hogy Vischer Frigyes, az újabb német esztétika kitűnő művelője, stuttgarti professor, „Blut soll aus eueren Nägeln spritzen” vérszemes frázisokkal fejtegette a romanizmus pusztulását s a germanizmus elmaradhatlan győzelmét egész Európában. A sedáni győzelem, Páris bevétele oly mámorba

hozta a német professorok fejét, hogy nemcsak Elsass-Lotharingia bekebelezése volt a birodalom megnagyobbítására czélzó követelmény, hanem nagytudásu tanárok nyíltan lelkesítették a német népet, az összes európai német elemet *egy császári korona alá hozó Gross-Deutschland* megteremtésére. Münchenben Löher Ferencz egyet. tanár, az erdélyi szászok protektora, kezdette meg a propagandát, bizonyos ravasz politikával arra számítva, hogy az ugynevezett „elnyomott szászok“ védelmével sikerülni fog egyuttal az egész Ausztria és Magyarországbán élő németsegben a nagynémet érzületet fölkelteti. A müncheni Odeon olvasótermében, később a hannoveri kaszinóban, kezembben voltak az asztalon több példányban heverő röpiratok p. „Das Erwürgen der deutschen Nationalität in Ungarn“ — „Ungarns Gegenwart und seine nächste Entwicklung“ stb.

Eme tendencziosusan minden kaszinónak, egyletnek ingyen szétküldött füzetekben, kezdődött a pángermán pszokolódás és hazug ráfogás hazánk kormányára s magyar népe ellen. Ezen időben jelent meg Löher tanár „Die Magyaren und andere Ungarn“ czimű nagyobb könyve, melynek már keresett czimzése is alattomos determinálást rejt magában, hogy hazánk népelemeit valami külön „magyar“ s külön „ungar“ érzületvilágba ossza be. A munka némely fejezetét Löher a bajor földrajzi társaság estélyein is fölolvasta, sokszor előkelő hallgatóság előtt, melynek soraiban a müncheni politikai és katonai köröknek befolyásos képviselőit szemlélhettem. Egy alkalommal szerényen vonultam meg néhány magyar egyetemi hallgatóval egyik oldalpadban, hogy végig hallgassam a különben kellemes organummal ellátott s megnyerő modorral előadó ellenségünket; talán nem is lett volna oly magyárfaló, de magyarországi utazásában derék szász atyáinkfiat vezeték s informálták s így természetes következmény lett, hogy a professor ur koponyája az optikai camera obscurává fejlődött, mert a mit csak látott nálunk, annak a fordított, fonák képét vitte magával a bajor fővárosba.

Előadásának befejező részében Löher kegyes elismeréssel szólott a magyar költészetről, dicsérte azon tudomá-

nyos munkásságot, melyet főleg a nyelvészet s hazai történetírás terén kifejtettünk; de végül fordított egyet gondolatmenetén s a szemüveges katedrai figura lenéző gúnnyal kérdezte: „vajjon t. hallgatóim, ha mindezen elismerésünk mellett, az összes magyar tudományos irodalom holnap rögtön eltűnnék a földszínéről, szegényebb lenne az emberiség csak egyetlen eszmével is?“ Bár mennyire izgatta vérünket a gyűlölködő hang, csendesesen hallgattuk a tanár ur kritikáit, legfőllebb úgy magunkban gondoltuk, hogy mit tennénk mi künn ezzel a némettel, ha a müncheni rendőrség dolgunkat nem minősitené nyilvános „Gewalt“-nak! Szegény diákos helyzetünk, bizony nagyon hasonlított Petőfi szegény juhászához, de talán még annál is rosszabb volt, mert az legalább elkeseredésében nagyot üthetett botjával a számár fejére; mi még azt se tehattük; közeledtek az examinatóriumok. Löhernek hirhedt támadásaira tudtommal felelt itt-ott a magyar sajtó, de ezek a feleletek csak gyöngye riposztok voltak a németnek rendszeres támadásaira. A hamis adatok felőlünk nagyon közkézen forognak azóta s a német tudósok között alig van egy-kettő, a ki a Löher-féle „Ungar“ és „Magyare“ differenciáló zavaros fogalmakat el ne fogadta volna. Epen e napokban olvastam az „Allgem. Zeitung“ mellékletében egy jónevű német írótól: Az egységes és oszthatatlan „*ungar* nemzet“ tömegébe a magyarisch nyelvközösület, (magyarische Sprachgemeinschaft), mely magát magyar nemzetnek nevezi, saját nyelvének zsarnoki előjogokat követel“.

Nem tárgyamhoz tartozik ezen historiánkat kiforgató s hazánk ethnografiáját politikailag kizsákmányolni kívánó fogalomzavar tisztázása. Ha boszantók is voltak Löher magyarellenes előadásai, az én figyelmemet amaz előadásoknál jelenvolt diszes németközönség viselkedése s hangulatnyilvánulása kötötte le; mert valahányszor csak hangoztatta a tanár ur magyarfaló frázisait, a közönség „bravo, so ist, ganz recht“ kiáltásokkal kísérte. Ezzel argumentálták, hogy nem egy muló tünettel, hanem fejlődő s fejlesztetni óhajtó pangermán irányelvekkel lesz később dolgunk. Azóta figye-

lemmel kísérem a németiség illetén mozgalmait ; azóta látom a pangermán egyesületek gyors növekedését és jelentékeny eredményeit s rendkívül sürgősen érkezettnek látom az időpontot, hogy hazánk belnyugalmit fölkavarni akaró „grossdeutsch“ munkásságot minél szélesebb körben megismertessük, a magyar társadalomban pedig minél több őrszemet állítsunk fel, az éber felügyelet s ernyedetlen megfigyelésre. Mindenek előtt ismernünk kell az ellenség hadállását, csapatait, ügyes taktikáját és titkos aknamunkáit, hogy a védelmet kellően szervezhessük.

Az egyesületek általában.

Általánosan ismert dolog, hogy a közös czélok elérésére önként alakult egyesületek legkitünőbb talaja Németország. A közmondásos „Vereinsmeierei“ sehol sem virágzik jobban mint Európa szívében, hol rajnamenti nektárral lelkesülnek Göthe és Schiller költészetéért, hol Gambrinus itala mellett diákdalokkal fölgerjedt orgiákat ülhet a nemzeti egoismus, hol 65 millió ember érzelmvilágát a „Wacht am Rhein“ hozza összhangba s egy tevékeny öntudatos császárnak rendelkező parancsát egy millió harczosa várja, hogy akár nyugatnak adjon hatalmas sedáni csapást, akár keletről kerítsen magához országokat a Hohenzollernek jogara alá.

A számtalan egylet közül bennünket csak azok érdekelnek, melyek napjainkban a német nemzeti öntudat fölkelését s ébrentartását, a nyíltan s titkosan működő németesítést, de főkép a pangermanizmus nagy eszméjének, az *összes európai németeknek egyetlen birodalomba való egyesítését* s ezen egyesítésre a politikai, etnographiai s közlekedésnyelvi talaj előkészítését tűzték ki czéljukul. Ily egyesületek csoportosítva a következők :

1. *A felekezeti egyletek* a németiség védelmére. Ide tartoznak a Gusztáv Adolf egylet, a protestáns misszió egyletek, a német-katholikus Szt.-Rafael társaság.

2. Az antiszemita egyletek.

3. A némettség tengerentúli terjesztésére s izmosítására alakult egyletek, ilyenek: a német gyarmategyletek, a régibb gyarmatosító egyletek, a kereskedelmi-geografiai egyletek.

4. A *Schulvereinek* és *Schutzvereinek*, melyekhez soroztatnak: az általános német Schulverein, a német-amerikai iskola-egylet, a bécsi német Schulverein, a német-osztrák védegyletek, a németségnek az Osztrákban (tehát Ausztria-Magyarország egy részében) való támogatására alakult egylet.

5. A legveszedelmesebb egylet az „All-deutscher Verband“ vagy pangermán szövetség.

Ezen csoportosítás természetesen nem foglalja magában a százakra menő helyi egyesületeket, választókerületi Kreisausschusokat, melyeknek ügykezetei azonban kicsiben épen azok, mint a nagyobb continentalis német társulásoknak törekvései. Ott van a „Bund der Germanen“ — a „Nordmark“ és „Südmark“ a „németek szövetsége Csehországban“ — a titokban működő „Eintracht“ s a kedélyes ceremóniákban, a mulattatás és élvezet álarcza alatt germanizáló „Schlaraffia“ több száz páholya, a diák-egyletek, burschenschaftok s jugendbundok, Brassó Szebenig tartó óriási hálózata. Tekintsünk a főbbeknek működési tüzhelyébe, nagyon tanulságos és ajánlatos dolog ez a magyar érzelmi olvasónak.

Felekezeti egyletek. Schulverein.

A Gusztáv Adolf egylet keletkezésének első éveiben, a protestáns hitfelekezetek támogatását tűzte ki feladatául. Legfőbb gonddal volt Európa keleti részére, hol a hit gyanútlan zászlója alatt számos német nyelvszigetet mentett meg a pusztulástól. Hetven éves fönállása óta oly hatalmas szervezetté növekedett, a minőt alig találunk más nemzeteknél. Az utóbbi beszámolója szerint 49 főegyletből, 1856 fiókegyletből, 543 nőegyletből áll, nem számítva a diák- s tanuló fiók-egyleteket. Az új pangermán irány ezen egyesületnek régi protestáns, tiszta felekezeti jellegét is megváltoztatta, mert bár az alapszabályok ily álláspontot nem tárnak fel, mégis a segélyösszegek megszavazásánál már régóta, csupán a német-nemzeti szempont vezérli a választmányt. Hogy mily hatalmas tényező a mai Gusztáv Adolf egylet az elszórt német nyelvszigetek föntartásában s a németységnek a geográfiai nyelvhatároknál való hathatós anyagi támogatásában, azt kiolvasom az utóbbi nagygyűlés évi jelentéseiből. A központ rendelkezésére állott (1895-ig) 6,531,318 márka, a fő- s fiók-egyletek 27,693,092 márkával működhettek. Ezen összegekből a német birodalomban elosztatott 17,964,926 márka 2330 községnek, melyek között 842 oly község kapott tekintélyesebb segélyt, melyek a vendek, csehek s lengyelektől lakott Posen, Szilézia s Keleti Poroszország tartományokban tartják fenn a politikai dominálásra hivatott németséget. Az osztrák tartományokban 625 község vett igénybe hét és fél millió márka-segélyt, de jól megjegyzendő, hogy ezen összegben majdnem 6 millió márka német birodalmi pénz foglaltatik.* A német nyelvszigetek támogattnak ezen külföldi pénzzel Galicziában, Cseh- s Morvaországban.

De hát minő viszonyokat tár fel ama zárszámadás hazánkra nézve? Magyarország, — jól értsék meg olvasóim — *a magyarok által vérrel szerzett ország*, csaknem 2 millió márkát kap ama germán Judás pénzből! Talán azt hiszik,

* Schultheis. Deuschnationales Vereinswesen. 12. lap.

hogy a nemzetiségre tekintet nélkül csupán a protestáns vallásu szegények támogatására? Ó dehogy, — magyar protestáns község nem kap egy fillért se a mostani Gusztáv Adolf egylettől, de bizonynal nem is találkozónék oly magyar pap, ki nagy szegénységben is elfogadná a német propaganda titkos alamizsnáját. Egyetlenegyszer tette meg a jelentés szerint, a szászrégeni kálvinista község, — legyen büntetése egyik német jelentés eme gúnyos passusa: „verschmäht es unter Umständen auch eine magyarische Gemeinde helvetischen Bekenntnisses, wie die in Sächsisch-Regen nicht, die Unterstützung von den sonst verhöhnten Deutschen anzunehmen!“

Hogy a Gusztáv Adolf egylet a hazánkban élő lutheránus németiség erősítésén dolgozik, látszik a nagyszebeni főegylet rovatából, melyben 511,316 márka segély szerepel, valamint a Felső-Lövő vagy Ober-Schützeni intézetnek küldött összegekből, melyek 227,274 márkára rugnak.*

A német protestáns misszió egyletek, bár kapcsolatban vannak a Gusztáv Adolf egylettel, — inkább a tengerentúli németiségre örködnek s az 1882. óta minden évben megtartott diasporákon, az Európán kívül keletkezett német községek állapotát s a segélyezési módokat beszélik meg. A baseli misszióból lelkészeket s tanítókat küldenek az Unióba, déli Braziliába s Ausztráliába s eredményes működésüknek köszönhető, hogy a brazíliai németek el nem románizálódtak s az amerikai s ausztráliai területeken nagyobb népanyagban összegyűlt németek, az angol-yankee néptengerben nemzetileg el nem tűntek.

A katolikus kivándorlókat segélyező *Szent-Rafael-társaság* 1872. óta áll fenn. Katolikus mivoltánál fogva nem tiszta német nemzeti egylet, de mint Németországban alakult egylet, a katolikus németeket támogatja első sorban. Megteremté a „német katolikus egyletet“ Baltimore központtal 42 ezer rendes taggal, templomaiban németül prédikál, felekezeti iskoláiban németül tanít s a katholicizmus

* Schultheiss előbbi munkájában, 13. lapon.

erősítésével, a németiségnek erős várakat szerez az Unió területén. Működésének rossz gyümölcse azon ellentét, mely az irkatholikus s németkatholikus egyházak között ma már annyira kifejlődött, hogy Minnesota állam angol-amerikai érseke Ireland, a német katolikusok erőszakos angolosítását, illetve yankeezálását ajánlotta az Unió kormányának, ő maga pedig német növendékek fölvételét a papi szemináriumokba egyenest megtiltotta.

A németiségnek Ázsia, Afrika, Amerika s Ausztrália világrészekben való terjesztésére a legujabb időben alakult

„Centralverein für Handelsgeographie“,

„Kolonialverein“,

„Gesellschaft für deutsche Kolonisation“,

„Südwestafrikanische Siedlungs-Gesellschaft“

s más efféle egyesületek ismertetését elhagyom. Mindezen társaságok azóta keletkeztek, mióta a német császárság expansiv politikája folytán, önállóan kezelt német gyarmatokat alapított. Nagy vonásokban organizálják a németiség kívándorlását; megakadályozzák, hogy magán-ügynökök rut spekulációinak áldozatai legyenek, egyáltalán a telepítés befejezésével gondoskodnak nemcsak termelési, hanem egyházi s iskolai szükségleteikről is. A „Kolonial-Zeitung“ már is referál, hogy a kisdedóvói alapon növelt fekete néger porontyok, mily szépen éneklék a Kilimandsaro alatt a Loreley s a „Wacht am Rhein“-t s bizonyára az első generatio beoktatásával meglesznek a germanizált négerrek, kik mint nálunk, a hadsereg egységének megbontása nélkül nem néger, hanem német kommandóra fogják az ismétlő fegyverek keresztényies munkáját végezni!

A bécsi német *Schulvereint*, az 1866. után Ausztriában jobban megindult szláv nemzetiségi mozgalom hozta létre. Az egyesület a Pernestorfer osztrák képviselő által 1880-ban kifejtett program szerint a „fenyegetett“ német iskolák támogatását s új iskoláknak föllállítását tűzte ki céljául. Ugyanazon év július havában a bécsi tudományos akadémiában volt az alakuló gyűlés s néhány hónap múlva 13 ezer tag iratkozott a föltett ivekre. Az osztrák-német pártkonfe-

renezia jórészt reichsrathi képviselőkből kötelességül tűzte ki, hogy a Schulvereint minden erejéből támogatja. A német-honi fajrokonokkal beállt benső érintkezés, ezen nálunk a hírlapokból ismert együletet oly hatalmassá tette, hogy 1887-ben már 120 ezer német férfi- s nőtagja volt s képes lett 82 iskolát s 41 gyermekkertet támogatni. A tíz éves beszámoló nem egészen 4 millió korona készpénzsegélyről ad tanulságos képet. A legújabb időben az antiszemita irányu német-nemzeti párt, — melynek képviselőit Wolf, Schönerer lovag, Lueger stb. a bécsi képviselőház s községtanács verekedő gyűléseiből ismerjük — szakadást idézett elő a Schulvereinban s a szabadelvűbb tagok nagy számban kiléptek az egyület kötelékéből.

Bár a bécsi Schulverein hazánk németlakta vidékeivel s városaival nem egyszer próbált agitáczióális érintkezésbe jönni, működését teljesen fölszívták a beállott osztrák viszonyok; a csehek s németek jelen nyelvharcának féktelen tombolásában s annak előidézésében nagy része van s hazánk politikai vezetői indokolt aggodalommal nézhetik azt a nemzetiségi zűrzavart, mely az eltűrt német-nemzeti fészkelődések reakciójaként bomlasztja az osztrák birodalmat.

Az osztrák-német Schulverein épen nem régen 1900. jun. 2-án tartotta utolsó közgyűlését Grácban. A nagy Stefánia-termek zsufoltságig megteltek intelligens közönséggel s a legjelentékenyebb fiókegyletek 534 képviselőt küldöttek a gyűlésre. Az ily nagynémet politikai ünnepélyeket néhány évtized előtt lehetetlen volt megtartani Ausztriában; a bécsi Sofiensaalban egykor kifütyölték az „Ich bin ein Preisse“ ártatlan melodiáját s a Hohenwart ministerium idejében a kintornást megbüntették a „Wacht am Rhein“ sipolása miatt, a torna- s dalegyleteknek pedig szigoruan tilos volt német-nemzeti dalokat énekelni. Most a hatalmas szomszéd felé int minden osztrák-német s kevés kivétellel nem a „Gott erhalte“ és a bécsi Burg, hanem a „Wacht am Rhein“ s a berlini Schloss adják az ünnepélyek ihletési levegőjét. A gráci Schulverein ünnepen ott ültek gróf Attems helytartó, a stájer nagybirtokosok, az osztrák főrendiház s képviselőház szá-

mos tagja, a gráci egyetem rektora s tanárai, Grác város polgármestere stb. Ezeknek jelenlétében nagy tetszés mellett jelentette ki dr. Weitlof elnök, hogy: „*Die Farben des Vereines sind schwarz – roth—gold und können dieselben in einem Vereinsbanner, sowie in einem Vereinsabzeichen ersichtlich gemacht werden*“. (Az egyesület színei fekete-vörös-arany, azok egy egyleti zászlóban, valami egyleti jelvényben láthatólag hordozhatók.) Ezek a színek pedig sem osztrák, sem stájer, hanem *nagynémet színek*, melyeket 1815-ben kezdtek a német diák burschenschaftok viselni. A német Bund kormányai eme színek viselésében forradalmat s demagógiát gyanítottak s több ízben eltiltották azok használatát; az 1848-iki mozgalmak alkalmával a trikolor megint lengett, sőt diplomatikus fogásból 1863-ban az osztrák császártól egybehívott fejedelmi gyűlés alkalmával Frankfurtban, a szövetségtanács palotájára is kitűzetett. Ez idő óta ezen színek mint „*Grossdeutschland*“ színei *szerepelnek* s jelképes hirdetői az összes németiség nemzeti harmoniájának. Az 1871-iki törvény a fekete-fehér-vörös trikolorot mondotta ki német birodalmi színeknek, de ennek s a számos eltiltásnak daczára a „schwartz-roth-gold“ szerepel minden pangermán tüntetésnél.*)

A bécsi Schulverein hatása alatt keletkezett Berlinben az „*Allgemeine deutsche Schulverein*.“ Az előbbi erkölcsi s anyagi szempontból már régóta támogatták a német birodalomból is és dr. Heidinger Stuttgartban, dr. Lotz Frankfurtban, dr. Gross Badenben stb. az egylet érdekében előadásokat tartottak; a külföldi németiség védelmére 1878-ban alakult berlini „Centralverein für Handelsgeografie“ pedig erősen támogatta az osztrák schulvereinos mozgalmakat. De midőn az osztrák belügyminiszterium megtiltotta az osztrák egyleteknek általában, hogy külföldi fiókegyleteket magukba vegyenek, a bécsi egylet berlini fiókegylete külön német schulvereinná változott át.

A napokban jelent meg az 1900-ban kiadott:

* Pallmann. Zur Geschichte der deutschen Fahne und ihrer Farben. Berlin. 1871.

„Geschichte des allgemeinen deutschen Schulvereins, zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande, von dr. Karl Vormeng. Verlag Georg Reimer Berlin“ című füzet, mely tanulságos leírását adja a magyargyűlölő külföldi akciónak. Tulajdonkép látható belőle, hogy az egész berlini Schulverein a mi szász polgáraink „elnyomatási“ propagandájából teremtődött. A német egyetemekre kijáró szász ifjúság tartós érintkezése a német-birodalmi „testvérekkel“, a németországi professorok vagy egyéb feketénlátó egyének utazásai s látogatásai az erdélyi részekben, mind megannyi eszköz volt, a sok fonák információ megtételéhez. Már Lőher tanár társa, a magyarfojtogató Wattenbach heidelbergi tanár,* a Schulverein titkára dr. Vormeng s többen nemcsak javasolták az állandó összeköttetést a nagyszebeni szászokkal, hanem tényleg folytonos agitatorikus viszonyosság is fejlődött ki Berlin, Nagyszeben és Brassó között. A Schulvereintől kiadott illusztrált havi közlöny „Die deutsche Post“, az újabban megindult egyleti közlöny „Das Deutschtum im Auslande“, „Mittheilungen des allgemeinen deutschen Schulvereins zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande“ témérdek cikkei bizonyítják, hogy nagyon sok hátmögi „tudósító“ akadt hazánk területéről, ki nem restelte a saját fészket berondítani a „Correspondenz“ hasábjain.

A magyar középiskolai törvény fogamatba vételénél, a berlini Schulverein vezéremberei nagy tolleróval rontottak nekünk és a tolakodásnak páratlan példáját adták többféle „Aufruf“-okban. Más népek jogainak respektálására akartak bennünket tanítani azon pangermán agyvelők, kik saját országukban a legparányibb francia, dán vagy lengyel megnyilatkozást is „Staatsverbrechen“-nek minősítenek. A kiáltványok elsejében a többi között nevezetes eme részlet:

„Mindenekfelett Magyarország és Erdély németjei szükséglik segítségünket. A nyelvek egyenjogosításának törvényes biztosítása daczára, az uralkodó magyar kisebbség évek óta következetesen oda működött, hogy a magyar ko-

* Wattenbach. Die siebenbürger Sachsen. Heidelberg. Verlag Fr. Bassermann. 1870.

rona országokban a német művelődést tönkre tegye. A német népiskolák számát évről-évre csökkentik, a német gymnasimok az erdélyi szászokéi kivételével, magyarosítottak s az egyetlen német egyetem se létezik immár“.

Itt esett meg ama famozus felsülés, hogy a „sächsische Universität“ politikai értelmét, valami tudományegyetemmel cserélték össze s keservesen panaszkodnak, hogy (1881-ben) a magyar barbárság az „egyetlen német-egyetemet“ eltörölte!

A magyar országgyűlésen többször zajos jeleneteket s vitákat idéztek elő efféle schulvereinos fölhívások. A legnagyobb foku felháborodását nyilvánítá a képviselőház a későbbi (1882—1883) német kiáltványok alkalmával, midőn a szász-német propaganda hamisított maszlaga, még Mommsen s Gneist, nálunk oly tisztelt elsőrangú tudósokat is képes volt elbódítani. Mintha az egész Magyarország valami német zászló alá hajtott keleti provincia lenne, melynek belügyeit a berlini komité kénye-kedve szerint irányíthatja. megrostálhatja, — oly dölyfös föllépésű gyűlésekből követelték a diplomatiái közbelépést. A német császárhoz Wattenbach tanár által szerkesztett föliratot nyújtottak be, de a császár bizonyára jobban megtudta itélni a pápaszenyes urak túlkapásait s a magyar állam ellen beadott kérvényüket kereken visszautasította.

Azt hihetnők, hogy a Schulverein bizottság tagjai alattvalói hűséggel nyugodtak meg a „kérvényüket“ relegáló császári szavakra. Nem így történt. Az évtizedekig emlegetett „Gewaltstreik der Madjaren“ már valóságos rögeszmévé jegőcződött bele makacs koponyájukba s mintha saját császáruk legfelsőbb forumát lefokozni akarták volna, a német birodalmi gyűléshez föllebbeztek s oda vitték be a német ügyet vagy helyesebben az erdélyi szász kérdést. Mert jobbra csak ily czimen forog az ügy a Schulverein említett történetében.

A „Correspondenzblatt“ 1882. május 2-ik számában le van írva ama gyűlés Berlinben, mely a német császár előző elutasítása daczára, a berlini parlament elé terjesztendő „szász ügy“ megbeszélését tűzte ki tárgyaúl. A magyar

jogászok előtt a legnagyobb tiszteletben levő 70 éves Gneist Rudolf hírneves jogtanár elnökölt az ülésen, a szászok hü apologetája, Wattenbach tanár volt az előadó, Bunsen Kapp, Schläge, Eberty, Lipke, Herbertz, Kardorff s számos parlamenti tag képezték a választmányt. Allítólag sokan voltak ott Berlin előkelő befolyásos köreiből. A magyar közvélemény őszintén sajnálta, hogy az angol jogviszonyok, az angol selfgovernment kitünő ismerője, a Mill Stuartok német párhuzamosa és a „Rechtsstaat“ (jogállam) határozott megvédője, oly sajnálatosan felült a külföldi szász-német kintornázásnak. No de megtörtént a gyűlés a „magyarok rettentő uralma“ ellen, ide iktatom az eredeti Protest főpaszuszát:

„Der aufs Neue dem ungarischen Reichstag vorgelegte Entwurf eines Mittelschulgesetzes bedroht die siebenhunderthjährige deutsche Kultur *des siebenbürger Sachsenstammes* mit dem Untergange. Im Widerspruche mit den feierlichsten und zweifellosesten Bestimmungen derjenigen Grundgesetze, auf welchen allein die neuerliche statsrechtliche *Einverlebung Siebenbürgens* und insbesondere *des Sachsenlandes* in den Gesamtverband der ungarischen Monarchie beruht, im flagranten Widerspruche mit dem Nationalitätengesetze, welches die Gleichberechtigung der Sprachen, vornehmlich auch im Unterrichte, garantirt, verfolgt dieser Gesetzentwurf — und in seiner gegenwärtigen Fassung noch rücksichtsloser als zuvor — das Ziel, den deutschen Unterricht durch Madjarisirung des gesamten Lehrstandes zu Grunde zu richten. Er trifft nach zahllosen in gesetzlicher und administrativer Form erfolgten ungeheuerlichen Vergewaltigungen das Herz *des siebenbürger Deutschtums*. Er ist die schneidigste und unverhüllteste Kriegserklärung, welche bisher in dem vielsprachigen Lande wider Hunderttausende von treuen Untertanen deutscher Nationalität gewagt worden ist. Seine Verwirklichung, indem sie die viel hundertjährige *Gemeinschaft der siebenbürger Sachsen* mit der wissenschaftlichen Bildung des Mutterlandes zerschneidet, reißt zugleich eine unaustülbare Kluft zwischen der deut-

schen und der madjarischen Nation. Das deutsche Mutterland, welches mit der österreichisch-ungarischen Monarchie in Freundschaft leben will, muss daher immer lauter den Warnungsruf erheben, welchen auch mächtigere Völker nicht ohne Gefahr überhören.“

A szövegből rútan kikandikál a szász lóláb s kommentár nélkül is sejthető, honnét keletkezett a magyarokat elseprő operaházi művihar. A magyar országgyűlés, sajtó és közvélemény egyhangulag visszautasította a németországi Schulvereinek hazánk belügyeibe való beavatkozását, határozottan roszakaratnak jelentette ki azon törekvést, hogy a legkisebb jogérzet elvetésével egy szomszéd szövetséges ország alattvalóit nyílt hűtlenségre, a törvények megvetésére tüzezi s a rágalmak piszkos fegyvereivel, a hazai németiséget saját hazája árulójává akarja nevelni. Nem voltak a pángermán urakra látszólag hatással, a hazai nem-szász németiségnek népgyűlései, melyeken a német nyelven hozott határozatokban erőlesen visszautasították a berlini hivatlan dajkálkodást s a legnagyobb megvetésüket fejezték ki a külföldi pénzsegélyek ellen. Ezen magyar-német tiltakozó gyűlések egész sorozatát hozták a hazai német lapok, de a Schulverein bizalmasai (Vertrauensmänner) perfid módon igyekeztek azok valódiságát kétségbe vonni s azok morális és politikai értékét hazug színben ócsárolni.

Ezek után bámulatos érzés foghat el mindenkit, ha a berlini Schulverein történetében (dr. Vormeng 25. lap) a „nagy harc“ után azt olvashatja, hogy *a szászoknak mégis sikerült a középiskolai országos törvény rendelkezéseit kijátszani*. Erre a szerepre az elhalt Deutsch szász szuperintendenst érdemesíti nevezett Schulverein történész, amint írja: „*Neki jutott a föladat, a tanügyet akként alakítani, hogy az új törvény követelményeinek is elég tétessék, s az intézetek német jellege mégis megóvassék*. És amint a dolog eleinte kivihetetlennek is látszott, nagy fáradság s munka után mégis

*) Lásd a Schulverein hivatalos lapját 1882. 3 és 4 számában levő Lügéwacker-féle cikliket.

sikerült, amint ma mondani lehet, miután az átmenet ne héz idejét legyőzhették*. (Lásd Schriften des Allg. deutsch. Schulvereins. Heft 2. Seite 25).

Hogy mennyiben áll az a kibuvó a magyar törvényekből, arra feleljenek a közoktatásügyünk elaltatott erdélyrészi őrei s egykedvű budapesti vezérei.

A Siebenb. Deutsches Tagblatt 1900. május 29-iki számában, büszkén számol be valaki a szász iskolák mai állapotáról s „glänzende Kulturrüstung“-nak nevezi, hogy az alig 180 ezer szásznak 5 főgymnáziuma, 2 algymnáziuma, 1 fő- 1 alreáltanodája van temérdek népiskolával, gazdasági iskolával stb. egyetemben. A mely földön a „magyarische barbarismus“ rémuralmának kikürtölése mellett, a német iskolázásnak ekkora engedélyezettségével találkozhatnak, a Schulverein elvakított németországi professorai, ott csak gyűlölettel telt „ungárok“ vagy külföldről belopódzott pán-germán kalózok irkálhattak a „németiség kiirtásáról“ s szórhatták a mocskok minden nemét a kenyéradó magyar hazára.

A Schulverein történetéből (Vormeng 25 lap) kitűnik még az is, hogy a szász tanulóknak egyleti ösztöndíjak is nyújtnak arra a célra, miszerint minél többen tanulhassanak a németbirodalmi egyetemeken. A magyar kormány figyelmének ki kellene terjedni *az efféle külföldi segélyezések kellő ellenőrzésére* s ha azon célból adatnak, hogy Magyarország területére a szász-német hazafiatlan agitátorok neveltessenek, azoknak elfogadása szigoruan büntetendő. Mert nem oly ártatlan tanulmányi cél forog ott kérdésben, hol maguk a Schulvereinok így írhatnak róluk: „Főczél vala, hogy *stipendiumok nyújtásával* arról gondoskodjunk, miszerint a birodalmi német főiskolák *minél több szász diáktól látogathatók legyenek*. Már ezáltal élénk viszony fejlődik az ősi anyaföld (Németország) s a második haza (ez Magyarország!) között. A fiatal emberek megtanulják a német műveltséget becsülni (s a magyart gyalázni!) és Erdélybe visszatérve az átörökölt nyelvnek s szokásoknak *előharczosai* lesznek.“

Meglátszik ez a „Fühlung“ s a kétféle „nagyobb s

kisebb hazának“ nemesbitő viszonya a szász ifjuság egy minoritásában, melynek a józanabb szászságtól bizonyára elítélt tagjaihoz érkezett a hallei egyetemi diákok eme üdvözlő kiáltványa:

„Erdélyiek! Magyarhon németjei! Szászok és svábok! Mély szomorúsággal vettük, mily szorongatott helyzetbe hozott benneteket a *magyar döltyfősség*. Kemény a küzdelem, melyet át kell harcolnotok, de ne csüggedjete, a német nép áll mögöttetek. Ha mi diákok tényleg a politikai napi kérdésekbe nem is avatkozhatunk, de fogadjuk nektek, hogy *egy Németországért a Scheldetől a Kárpátokig, az északi tengertől az Adriáig harczra kelünk*, ha mint férfiak a politikai életre befolyhatunk. „Alldeutschland, allewege!“ A hazaárulás minő csirái lehetnek ama magyar földön élő ifjakban, kik ezt a dicsó táviratot hosannával fogadva, még leibzszurnáljukba is kitehették? A lecsufolt magyar földön nekik nem volt e miatt *semmi bántódásuk*, ámde a fölmagasztalt német földön kicsapták volna az egyetemekről azt a néhány lengyel diákot, ha a Minkievicz vagy Koszciusko ünnepre politikai vonatkoztatás nélkül táviratban lelkesednek, vagy az eltiprott Lengyelország visszaállítását ha csak valami lyrai költemények allegorikus kifejezéseiben is emlegetni s énekelni merték volna!

A berlini Schulverein saját kimutatása szerint a következő támogatásokat küldte hazánkba:

1874-ben . . .	5000	márkát
1891-ben . . .	9037	„
1892-ben . . .	6230	„
1895-ben . . .	3489	„
1896-ban . . .	2418	„
1897-ben . . .	2954	„
1898-ban . . .	5711	„

Mindezek csak a Vormeng-féle könyvből átvett s bizonyára nem a teljes számokat nyújtó adatok, mert a Schulverein működésének titkos fülkéi is vannak, hogy az idegen hatóságok figyelmét elkerüljék. Már a gyűlések megváltoztatott szabályzatából is kitűnik, hogy ügyes ovatosságból,

az elintézni valókat nem a nyilvános nagygyűléseken (Hauptversammlung) tárgyalják. A „kényesebb“ dolgokat a nagygyűlést megelőző „Vertretertag“-ok intézik el. A Vormeng-féle iratban erre vonatkozólag ez áll: „Damit war der Schwerpunkt der Vereinsverhandlungen von jetzt ab dem Vertretertage zugewiesen, und mit Recht. *Denn eine grosse öffentliche Versammlung konnte unmöglich über schwierige Fragen des inneren und äusseren Vereinslebens mit der nötigen Kenntniss verhandeln, die vertraulichen Berichte über die Tätigkeit des Vereines und über zweckmässige Verwendung von Geldmitteln in bedrohten Gegenden entgegennehmen.*“ (11-ik lapon.)

Ujabb időkben „Ortsgruppe“-k és Gau-ok (fiókok) föllállításával a Schulvereint decentralizálták s hogy a „munka“ intenzivebb s közvetlenebb lehessen, minden fiókegyletnek a helyi fekvéshez mérten, vagy az agitáló összeköttetések folytán, külön munkaterületet osztottak be. Így a szászországi fiók Csehországban, a frankfurti Tirolban, *a jénai pedig Erdélyben**) végzi ezentúl a pángermánizmus viszályt hirtő föladatait.

Egyik leghatalmasabb, de hazánkra nézve egyuttal legveszedelmesebb eszköze a berlini Schulvereinnek. a nyomtatványok, röpiratok, könyvek ingyenes vagy olcsó szétküldése s a külföldön levő németiségnek népkönyvtárakkal való megajándékozása. Az óriási német könyvkereskedelem itt azonnal segítségére jött az egyesületnek. Három lipcsei kiadó: Bibliographisches Institut, Keils Nachfolger és Alfred Vörster, fölhívást intézett az összes német könyvkereskedőkhöz, kérve őket könyvek adományozására. Két év alatt több mint 33,863 kötet gyűlt össze, melyeket a szorongatott helyekre (bedrängten Orten) elküldeni, maga Vörster könyvkereskedő vállalkozott. A Schulverein igazgatósága később külön könyvraktárost (Weiss Buchhändler) tartott Lipcsében. Idővel minden könyvküldést Berlinbe az egyet főszékhelyébe tettek át, hol jelenleg a „Nikolaische Buchhandlung“ küldözi szét a „hasznos“ olvasmányokat.

*) Schultheiss. Deutschnationales Vereinswesen. 45. lapon.

A Schulverein hazánk déli részében.

Évek óta nagy erőfeszítéseket végez a Schulverein, a hazánk déli részében élő németiség pangermán megmételtyezésében Wastian és Rohmeder németországi schulrathoknak, hazánk ezeréves főnnállása ünneplésének alkalmával kiadott s bennünket példátlanul gyalázó irataiban*) már hangzottak sóvárgó kiáltások, vajjon a déli megyék német lakosságában nem lehetne a „szunnyadó nemzeti öntudatot“ fölébresztteni, ha az erdélyi szászok azokkal bensőbb érintkezésbe jönnének? A Schulverein nagygyűléseinek beszédeiben többször követeltek módokat és segélyeket e célra nézve, mert mint Vormeng ur hangoztatta „ha egyszer a hamu alatt szunnyadó nemzeti tűz lángra lobbant, akkor a világ semmiféle hatalma se képes őket elnemzetietleníteni.“ (Vormeng 47 lapon.)

Midőn egy év előtt ezen röpirat első kiadása megjelent, egy temesvári előkelő ur levelében ezeket írta nekem: „Sajnos, hogy nagy tanulmányal írott műve oly időben jelen meg, mikor a nemzeti érdekek iránti érzék megtompult s a kicsinyeskedő czivódások csaknem vakká tették társadalmunkat, a nemzetünket megöléssel fenyegető veszedelem iránt. Hiszem azonban még sem fog nyomtalanul elveszni kiáltó szava Én *fájdalommal constatálom*, hogy a művében jelzett veszedelem, itt a nemzetiségi izgatások iránt annyira fogékony délvidéken már is jelentkezik. A német zúglapok gomba módra szaporodnak s a *gross-deutschthum iránti lelkesedés, valamint a magyarság elleni gyűlölet* napról-napra erősebben jelentkezik. A Schulverein már nemcsak a kisebb városokban hódít, *lapokat állitva s az iskolaszékekben tiltakozva* a magyar hazafias irány ellen, hanem mint legujabban hallom, most már Temesvárott is lapot akar alapítani“ stb. stb.

Ma (1901. ápril 24), midőn e sorokat írom, már több helyütt gyujtogat a délvidéken a külföldről is segélyezett

*) Wastian. Ungarns Tausendjähung im deutschem Lichte. Lehman. München 1896.

pangermán sajtó. Temesvár is kapott, a zöldszász színezet-
hez hasonló németnemzeti lapot s annak minden számában
vezércikkben és újdonságokban teli torokkal szidhatják
a „magyar rabigát.“ A politikai hatóságaink, ügyészségeink
kicsinyes egykedvűséggel méléztak azelőtt ily jelenségek-
kel szemben; a magyar társadalomnak gyér őrségével alig
nehány év múlva Temesvár, Kikinda, Pancsova, Fehértem-
plom s több délvidéki városból, erős németnemzeti áram
fogja nemcsak a magyarosodás és magyarul érzés nyugodt
területeit eliszapolni, hanem a brassói, nagyszebeni zöld-
szász mintára a magyar nyelv, magyar művelődés s a ma-
gyar állam ellen is nyílt és alattomos harc fog kitörni.

A „Magyarország“, a „Budapesti Hírlap“ legjobb nem-
zeti irányu napilapjaink egy szóval se említették azon el-
lenakeztiót, melyet a kolozsvári tanári kar kebelében meg-
kezdtem egy év előtt. Ma 1901. ápril 23. számában a
„Magyarország“ érdekes levelet hoz egy temesi birtokos
tollából, a délvidéki pangermán mozgalom veszedelmét fej-
tegeti. Nős édes jó magyarjaim, legyetek nyugodtan, a ma-
gyar kormány s a magyar társadalom nem fog semmit se
tenni; valaha lehetett volna praeservative eljárni, mielőtt a
baj keletkezett volna, ma már csak curative lehetne intéz-
kedni, mert a pangermán fekély jól kifejlett az államtesten.
Az orvos elkésett!

Izgatnak zárt borítékban küldött németországi röpira-
tokkal; izgatnak hírlapi cikkekkel, s megküldik azoknak
gyalázóbb számaikat azoknak, kikről tudomást nyertek, hogy
a pangermán eszmékért fogékonyabbak. A legkisebb okot
is izgatás eszközévé tudják fölhasználni, mint az az Erödi-
féle „Ünnepi daloskönyv“ eseténél bebizonyult. Ezen szerző
elkövette azon kis tapintatlanságot, hogy a sok hazafias dal
közé a „Háromszinü lobogó“ című dalt is bevette, mely-
nek egyik passzusában „Nem fekete, mint a német lelkület,
ki nem tudja hol terem a becsület“ -- áll. Hát igaz, nekünk
magyaroknak ezer év óta sokat kellett a határainkon túl
uralkodó némettől eltűnünk; alkotmányunk, szabadságunk,
nyelvünk folyton veszélyben volt; legjobbaink német pa-

rancsra, ítéletre, kommandóra akasztattak fel vagy lövettek agyon; irtóztató az egész históriánk a német okozta szenvedésektől. A ki ismeri ezeket, nem is csodálkozik azon, hogy nótában a „német fekete lelkét“ emlegetjük. De a Daloskönyvben még se volt ilyennek helye, mivel ama könyv iskolai ünnepélyekre szólt. Mert íme mi történt!

A millenium előtt a Schulverein emberei roppantszükségben voltak; nem történt semmi „rettenetes brutálítás“ a magyarok részéről, melynek segélyével a németeket a budapesti kiállítás látogatásától elriasztani lehetett volna. Kapták magukat, elővették a „Daloskönyv“ bibijét s az Elba torkolatától a Küküllőig lehetett a „madjarische Gemeinheit“ „madjarische Rassenfeier“ éktelen orditmányait olvasni. A céljuknak megfelelően kiáltozták: „Wie sollen deutsche Gemeinden, wie sollen deutsche Volksstämme in Ungarn die Feier (a millenium) mitmachen, wenn ihr dieser Charakter aufgeprägt wird“!! — A falusi tanító iskolába nem való versére. irtóztató epeáradás fogta el a brassói „Kronstädter Zeitung“-ot s szokásosan kezdte a „magyar szemtelenséget“ tárgyalni s azt az egész magyarságra vonatkoztatva, gyaláztatnak kikürtölni. A brassói városi közgyűlésen Lurtz zöldszász ügyvéd „Besudelung des deutschen Namens“ refrain alatt fujta fel a dolgot s a „tudósítók“ igyekeztek Németország lapjaiban az esetet kellő magyar köpdőső kommentárral közhirré tenni. Ennek viszhangjául olvashatjuk az említett Wastian-féle millenium-gyalázó iratban első ízben azt az „örömhirt“, hogy a németség Fehértemplomban is megmozdult a magyar uralom ellen. „Das von einem madjarischen Chauvinisten herausgegebene, für die Schulen bestimmte *milleniumsliederbuch*, welches in einem seiner Lieder eine offene Verhöhnung des Deutschtums enthält, hat in Ungarisch-Weisskirchen den *verglimmenden Funken nationaler Begeisterung angefacht*. Von dort aus ist der Ruf ergangen, gegen diese an den Deutschen verübte Schmach entschieden Stellung zu nehmen. Dieses Ereigniss, so geringfügig es auch auf den ersten Blick erscheinen mag, sollte nicht übersehen werden und gerade den *Siebenbüéger Sach-*

sein den Gedanken näherrücken, Versäumtes nachzuholen und Fühlung zu suchen mit der in sich geschlossenen, wirtschaftlich blühenden *deutschen Bevölkerung Südbungarns.*“ Épen ezen okból, hogy a legkisebb dolgot az agitáció céljából világhistoriává kürtölik, vigyáznunk, kérlelhetetlen szigorral örködnünk kellene, hogy a zöldszász penész a délmagyar megyék németiségét el ne lepje.

Roppant kiterjedt működése van a berlini Schulvereinek az osztrák tartományokban. Az 1898-iki kimutatás szerint a támogatásra szánt 65,405 márkából ugyanazon évben 30,707 márka ment Csehország, Morvaország és Sziléziába. A németiség Ausztriában teljes szabadon fogadhatja el az idegen németországi „segélyt” s az osztrák kormány csak ott elegyedik a pángermán működésbe, hol az a cseh, lengyel iskolaegyletekkel összeütközésbe jött. A nyári utazásainkban több helyütt még fürdőkhöz is láthatjuk a berlini Schv. fölhívását a 3 márkás évi tagságra. „A ki nem akarja nyugodtan nézni” — áll ebben az Aufrufban — „hogy a csehek, lengyelek, magyarok, szlovének s olaszok buzgón oda törekedjenek, hogy német törzsrokonainkat anyanyelvüktől megrabolják, az lépjen be a Schulverein tagjai közé.” Másutt pedig: „Gondoljatok a Schulvereinre játékoknál, végrendeleteknél és ünnepélyeknél!” Hogy az ily nagynémet „Kulturarbeit” minő helyzetbe sodorta a szomszéd Ausztriát, azt politikailag már mindenki tudja nálunk; de hogy az összes nemzetiségek összevesztésével társadalmilag, forgalmilag, kereskedelmileg mily tűrhetetlen viszonyok okoztattak, azt csak úgy érezhetjük, ha esetleg valamely vegyesnyelvű osztrák tartományban vagy városban utazunk. A bécsi német kibojkotálja a pilseni sört, mert a gyáros cseh — a prágai cseh nem vásárol absolute német kereskedőtől, Reichenberg utczáin pedig plakátok hirdetik „Kauft nur bei Deutschen!” stb. bámulatos bárgyu osztrák állapotok, a Schulverein szerelmes pislantásáért!

A berlini egyesület befolyása és támogatásával aknáznak még a szomszédban a „német Cseherdő-szövetség” a

„morvanémetek szövetsége“ Grác központtal; a déli tartományokban a szlovének s olaszok ellen működő „Südmark“, a Troppauban székelő „Nordmark“ stb. A farizeus szemekkel emlegetett cél „a törzsrokonok segítése“ — az eredmény azonban a szomszéd házának fölgyújtása, lángbaborítása, hogy végre a magától is kifejlődő szükség-szerűségből bekövetkezzék, előbb az érzelmi, azután politikai egybeolvadás Németországgal.

Ausztriában mondhatni teljes sikerrel dolgoztak a nagynémet egyesületek. A pangermánok (Alldeutschen) száma a bécsi parlamentben 21-re emelkedett, mely bár kis számnak látszik, a cseh államjog elleni küzdelem látszólagos harczaiban a német nemzeti ideálokért rajong; bámulatos nyíltsággal hirdeti a Németországgal való egyesülést, Ausztriának egységes vezérletét a német hegemonia és nyelv kizárólagos használatával. Oly programbeszéd, mint a minőt Prade, nagynémet irányu képviselő tartott Reichenbergben, nyílt hazaárulás számba ment volna más időkben, „a birodalom osztrák részének tagosulása a német államhoz, a monarchia egyrészének egyesülése a német birodalomhoz, az államnak a Hohenzollernek alávetése“ rendes ismétlődő passusok voltak a pangermán szónoklatban. Ezen beszédre felelt a cseh Stranzki 1901. febr. 13-án, a maga nemében ügyes vitaszónok teljesen leálcázza az osztrák Alldeutscheket, állandóan „poroszoknak“ nevezi a Wolf és Schönerer botrányhíres csapatját. Az elszakadás Rómától „Los von Rom“ jelszóval megindított mozgalom, mely a katolikus osztrákoknak lutheránus németekké való áttérítését célozza s itt-ott a németiség között sok száz félporost is proselytáskodott össze, teljesen a pangermán irányzat szüleménye.

Az „Alldeutscher Verband“.

A pangermánizmust leginkább terjesztő egyesület, egyik választófejedelem mondását írta lobogójára: Gedenke dass du ein Deutscher bist! Ezen jelszó alatt in-

dult meg nemzeti rakétatűz mellett, a temesvári nagynémet irányu lap is.

Az egyesület megalakításakor világszerte szétküldött fölhívásában a jellemző rész a következő:

„Mig más népek erőteljesen sikra szállanak szent javaikért s mindenféle sikereket aratnak, mi németek pártvélemények zürzavarában emésszük fel egymást s csalárd ön-elégedettségben lankadunk el. Bele kell mélyednünk nemzeti érzésünkbe s azon meggyőződésre birni népünk tömegeit, hogy az 1870—71. évekkel *a német kifejlődés még nem fejeztetett be*. Nem kell felednünk, hogy *a fekete-fehér-vörös határczölöpökön túl* is sok millió német társnép van, hogy a német nép hivatva s kötelezve van, miszerint mint uralkodó nép (Herrenvolk) a világ sorsának vezetésében résztvegyen“. Hivatkozik a fölhívás magára a német császárra is, a ki a birodalom visszaállításának jubileumán azt mondta pohárköszöntőjében 1896. jan. 18. „Némethon egy világbirodalomná lett, melynek fiai a föld legmesszebb táján is laknak, melynek a világgazdaságban való része milliárdokra rug és melynek köteleessége egyuttal a *sok ezer németet külföldön megvédelmezni és a jövő nagyobb Német-országot* (grösseres Deutschland) a szűkebb mostanival kapcsolatba hozni.“*)

Igen, Vilmos császár szavaiban rejtőző jövő nagy birodalom eszméjéért lelkesülnek a pangermánok, annak megvalósítása végett folyik az a nyílt harc és titkos politikai aknamunka; azért tömörültek a német társadalom legjavából oly kitűnő képzettségű előharczosok, kik lelkük mélyéből óhajtkák azt a világtörténeti forradalmat vagy politikai esetleget, mely a mai Németországba olvasztja a szomszéd országok tiszta német vagy vegyes-német elemeit. A velünk barátságosnak mondogatott német kormánytól jóváhagyott alapszabályaiban absorbeál az „Alldeutscher Verband“ minden németnemzeti törekvést, midőn céljául ezeket tüzi ki:

*) Grell. Alldeutscher Verband. München 1898. (7-ik lap).

1. *A német öntudat ébrentartása* s harcz minden irány ellen, mely a németnemzeti fejlődéssel ellenkezik.

2. A nevelési, képzési, iskolai kérdések megoldása a németiség szellemében.

3. Ápolása és támogatása a német *nemzeti törekvéseknek minden országban, hol a fajunkhoz tartozók német sajátosságukért* küzdenek s összegyűjtése minden németnek a földön, eme célok elérésére.

4. Tetterős német érdekpolitikának élesztése Európában s a tengeren túl.

A németeklakta szomszéd államokba a sajtó útján átkürtölt riadó nagy hatást keltett; az alakulási években már több mint 6000 tag szegődött pangermán zászló alá. Ezen tagszám Lehr és Hasse valóságos germanomániában örjögő vezérek alatt gyorsan 15,179-re emelkedett s az 1898-iki ápril elsején kiadott évi jelentés szerint *már 20 ezer tag támogatta a propagandát.* Azután minő tagok! birodalmi gyűlési képviselők, egyetemi s középiskolai tanárok, államhivatalnokok, gazdag gyárosok, *előkelő tisztek a hadseregből* stb. a németországi társadalom színe-javából!

A megkezdett agitáció mai napon teljes erővel folyik, — az egyeslet harczias hirlapot ad ki „Alldeutsche Blätter“ czim alatt — nyilvános felolvasásokat tart, temérdek röpiratot ad ki s terjeszt, évi s fiókegyleti gyűléseken közvetíti a nemzeti panaszokat a birodalmi gyűlés vagy az államkan-czellár elé. Így jutottak a berlini országházba az osztrák s magyarországi német ügyek is. — Egyes fiókegyletek valóságos kémiszolgálatot végeznek Némethonnak másnyelvű részeiben; őrködnek a schlesvigi dánoknál, az elsassi francziáknál; a poseni lengyelek ellen kegyetlen germanizáló terveket dolgoznak ki s a legkisebb szláv és dán nemzeti jelenségeket irgalmatlan denuncziálják és támadják. A keleti Poroszthonban kezdődött mazúr s litván mozgalomból, mely abbal állt, hogy a 330 ezer mazur-litván nép néhány iskolát akart vegyes német-szláv tanítási nyelvvel — oly lármát csapott a német sajtóban, mintha a megnémetesedett utódok szláv ősszülei támadtak volna fel sirjaikból, hogy Poroszországot maguknak visszaköveteljék.

Mert éppen abban rejlik a pángermánizmus csalárdsága s képmutatása, hogy míg *otthon Berlinben, a német birodalomban élő nemzetiségek erőszakos összezuzását követelik* s a germanizálás vérnélküli munkájához, még terveket is gondolnak ki, — addig más országokról zsarnokságot, népgyilkolást, elnyomó barbarizmust hiesztelnek, ha azok sokkal szelidebb uton, az országukban hozott törvényeknek érvényt szereznek.

Hogyan bánik a német a lengyellel?

«Wo Macht, dort Recht.»

Helmold régi német író híres szláv krónikájában tüzetesen foglalkozik azon időkkel, melyekben a mai virágzó Berlin vidékén a brizánok, wilczek, wendek s egyéb szláv törzsek laktak. A Spree egész folyamvidékén felásott czölöpkorszaki wend falvak, kézműveseszközök, malomrészek gabona- és háziállatmaradványok bizonyítják, hogy a wendek ősi időkben már nem barangoló néptörzs, hanem földmivelő s baromtenyésztő nép voltak. Ottó császár 949-ben a brandenburgi püspökség alapításánál bizta meg először Tithmár püspököt a Heveldun és Spriavani, vagyis a mai Havel és Spree-vidék felügyelete s megtérítésével.

A pogány wendek számos felkelése után, Medve Albert és az utolsó wend fejedelem Jaczkó között végbement véres harczokkal, Brennebor vagyis a mai Brandenburg 1157-ben a kis porosz nép kezébe esett. Jaczkó e szerencsétlen harcz után Potzdupimi (a mai Potsdam) felé menekült, hol kevés elszánt harcosával magát elsáncolta. A tradíció szerint az üldöző keresztény csapatok az éjjel hidakat vervén a keskeny vizgáton, a wendekeket két napi elkeseredett harczra kényszeríték. Midőn Jaczkó összes nemeseit s népét iszonyu öldöklésben elveszni látta, lovát megsarkantyuzva vad futásban menekült Gatow földnyelvre, folytonosan nyilzáportól üzetve a keresztények által. A földnyelven megakad: mindenütt víz s háta mögött az üldözők. Kétségbeesetten veti magát lovastul a vízbe, de a folyam közepén

észreveszi, hogy lova süllyedni kezd. A monda szerint, ekkor a halállal küzdő fejedelem égnek emelé kezeit s hangosan felkiálta: „Apáink istenei elhagytak engemet, keresztények istene segíts és örökké tied leszek!” Egy forgó hullám hömpölygött erre a könyörgő alá s Jaczkó biztos partra jut Fogadását hiven megtartva, kereszténynyé lesz. Medve Albert meghagyta őt Köpenik fejedelmének s számos kolostort alapítván, mint jó keresztény hal meg. Halála után a szláv törzsek is lassankint legyőzettek s a háromfejű wend bálvány, Triglaß uralma, a hárommegy istenség hitlénységétől teljesen megtöretett.

A német fejedelmek által már kezdetben üzött germanizáló gyarmatpolitika, a rajnai és flandriai szivós törzsek beékelése folytán, 800 év után csak ködfátyol módon vehető ki, hogy a mai Poroszország, de főleg Brandenburg tartomány, valaha nagy wend törzsek birodalma volt. Néhány még ma is megmaradt kis wend falu, a szláv itz, ow, nik végzetű temérdek porosz város és község, valamint Frigyes Vilmos által a szerencsétlen Jaczkó emlékére, Schildhorn vidékén emelt homokkő-emlék hirdeti az egykori Liuticzia létezését. Az utazóknak mutatják a Havel vidékén az ugynevezett római sáncz közelében, azon wend nemesek nagy közös sirját, hol kétségbeesve a további ellenállás lehetetlenségén, előbb nejeiket, gyermekeiket, bálványaikat vízbe dobálták, azután dühös kirontásban a dárdák s nyilak áldozataivá lettek mindnyájan.

Érdemes a magyar utazónak, nem csupán Brandenburg ezen előrebecsített rövid résztörténetét tudni, de megtekinteni a wend nemesek sirját s tanulmányozni a wendek lassu germanizáltatását. Mennyi gondolat villan meg lelkében, ha a tanulmányokat saját nemzetének történetére viszonyítja! Ha Palacky cseh történetíró, az egykori Szvatopluk morva birodalom megdőlése okául, a kisszámu magyarság bevándorlását hozza fel, a szintén csekély számu porosz-német nép beékelése, analog tényező volt a nagy wend birodalom elenyésztére. Elenyésztére — kell hangsúlyoznom — mert a szivós néperő, szorgalom, mely gazdálkodási ravaszság-

gal párosult a porosz népnél, a fejedelmek ügyes község-alapítása és kérlelhetetlen gyarmatosító rendszere, a katonai szigorral végrehajtott rendeletek, képesek voltak századokon át a wend népet teljesen asszimilálni, s itt-ott tüzzel-vassal vagy észrevétlenül megnémetesíteni.

Akármint intsen is tiszteletre a pietás a magyar királyok iránt, bármily szent népszabadság és jogtisztelet színeben tűnjék fel történetünkben. királyainknak a legyőzött nemzetiségek iránt való békés bánásmódja, egy rejtett hang akar kisurrani belőlem szemrehányón: Ó Arpádok, Lajosok, Hunyadiak kormányemberei, vajha lett volna oly vaskezü nemzetiségi politikátok a magyarosításra, mint volt a német fejedelmeknek a wendek ellen! Vajha lett volna atyai szívetek kérlelhetetlen vad porosz, jó lelkek ravasz, mily tömött homogén magyar ország lenne ezen szép Magyarország! Ime a tizedik százév multán még tótjaink ki akarnak verni házunkból, horvát testvéreink sárba viszik czime-rünket és oláh sógoraink titokzatos bosszukamráikban éle-sítik reánk az enyedi késeket; a szászok más nemzetek előtti becsületes nevünket, nyelvünket gunyolják; óh, érzem, hogy oroszlánok voltatok ti magyar királyok hazátok védel-mében, de bár lettetek volna Medve Albert természetűek 900 év óta!

A német császárság jelenleg 56 milliónyi lakosságából az anyanyelv szerinti népszámlálás után van még

3,180,000 lengyel
145,000 litván
140,000 wend
80,000 cseh-morva
140,000 dán
20,000 friz
40,000 hollandi
260,000 francia

lakos. A lengyelek összes száma az egész földön, a lengbergi kereskedelmi földrajzi társaság térképe s kivándorlási szem-léje szerint 17 millióra rug, ebből az európai néptömegben majdnem 14 millió él. A németországi lengyelek kompakt

tömegben laknak Sziléziában az Odera jobb partja mentén, Posen tartományban, keleti Poroszországban, hol a lakosság 90 százalékát képezik, nyugoti Poroszországban, hol közelnevezésük mazúr. A porosz hivatalos adatok szerint*) ha a lengyeleket a többi rokon szlávoktól elkülönítjük, a következő megoszlás észlelhető.

Tartomány	lengyel mazúr
Keleti Poroszhon	327,634
Nyugoti Poroszhon	439,813
Posen	1,052,497
Szilézia	994,932
Wesztfália	27,336
Brandenburg	15,638
Pomerania	10,551
Szász tart.	22,557
Rajna tart.	6281
Schlesvig-H.	4400
Hannover	5915
Hessen-Nassau	929
Berlin város	13,898
Hohenzollern	50.

A többi szlávok száma a Porosz királyságban körülbelül 322 ezerre van téve hivatalosan. Ennek az épen nem kisebbitethető, szívós lengyelség „polonizáló“ erejétől ijedt meg az 56 millió német! Ki ne ismerné azt a kétségbeesett küzdelmet, melyet a berlini birodalmi gyűlésben a lengyel képviselők kis töredéke végez, azon valóban borzasztó germanizáció ellen, melyet Bismarck kezdett meg? A lengyel szaporodást meggátlandó, Bismarck 1886-ban megtiltotta a lengyel munkások bevándorlását Oroszország és Ausztriából; mivel „egy lengyel munkás kiszorít egy német munkáscsaládot“, volt az indoklás Midőn emiatt a mezőgazdaságban többször munkáshiány állott be, ismét megengedett a bevándorlás, de csak *nűtleneknek*, nehogy a szaporaság német földön történhessék! 1892-ben ez is eltiltatott.

*) Zeitschrift des königl. preuss. statistischen Bureaus 1892 236. lap.

Ezt a lengyel ügyet dr. Wagner Adolf s dr. Weber tanárok szociálpolitikai értekezésekkel támogatták s az „Alldeutscher Verband” 1894. szept. 9-iki pángermán gyűlésében kimondotta, hogy a német határok az orosz-lengyel bevándorlás ellenében teljesen elzárandók. Ugyanazon gyűlésen a nagynémet propaganda a következő ajánlatokat hozta javaslatba, a lengyelektől lakott tartományokra nézve:

1. *Kizárólag német* népiskolai oktatás a német szülők gyermekeinek. A hol a német kisebbség a községi iskolákat nem képes föntartani, ott azok államosítandók.

2. A nyilvános oktatás fokozatosan *teljes németté* változtatandó a többi összes iskolákban is.

3. *Német gyermekkertek*, kereskedelmi, ipar, gazdasági iskolák államilag fölláltítandók s támogatandók. *Német színházak* államtól segélyt kapjanak.

4. *A helynevek németesítése*, (lám, lám!) valamint németesítése minden geographiai s administratív elnevezésnek, a helyi s kerületi előljáróságok kívánata tekintetbevételével. Visszaállítása a „Südpreussen“ elnevezésnek a „Poseni nagyhercezség“ vagy tartomány helyett.

5. *Erősítése a német középosztálynak*, munka kimutatás, hitel által. Támogatása a németérzelmű tanítóknak s egyházi segédszemélyeknek.

6. *A lengyel katonaujonczoknak* beosztása nyugati Németthon ezredeibe. (*Vagyis tiszta német helyekre.*)

7. Lassu korlátozása s végre megtiltása az orosz-lengyel vándormunkások bevándorlásának; egyuttal a mezőgazdaság védelme bizonyos hátrányok ellen; *német munkások telepítése* által s munkásfelfogadók alkalmazásával az állami jószágokon. Az 1870. jun. 1-iki a német állampolgárság elnyerése s elvesztéséről szóló törvények akként megváltoztatása, hogy *az idegenek naturalizatioja a német birodalomban lehetőleg megnehezítve legyen.*

8. A német telepesek s birtokvásárlók befogadása s a lengyelek visszautasítása

9. Az 1886. ápril 26-iki telepítési törvénynek Keleti Poroszhonra s Sziléziára való kiterjesztése, s nyugoti Po-

roszországnak s Posennek gyorsabb telepítése. (Persze csak német telepítésről van szó.)

10. Kiszolgált paraszteredetű altiszteknek nyugoti Né-methonból, paraszt birtokok adandók az egész „Ostmark“-ban.*)

Itt a flagrans példa, hogy a magyar kormányintézkedéseket nagyképűséggel bíráló s a sárba lerántó pánger-mán urak, otthon gyűlésekben hozzák meg a tervet, miként kell kérlelhetetlen törvényhozással, s közigazgatási rende-letekkel a több mint 3 millió lengyelt megnémetesíteni.

A német példát kövessük ?

Az „Alldeutscher Verband“ egyletnek említett javasla-tait, a német-porosz kormány jórészt már Bismark kanczellár idejében kezdték foganatosítani. A kulturharcz megkezdé-sével, mely a lengyel katolikusok ellen irányult, a német nemzeti sovinizmus, valódi nemzeti harcztérré avatta Posen tartományt, mely küzdelemben persze a német kormányha-talomnak minden szabad, a lengyel lakosságnak pedig a legkisebb követelése is kereken visszautasítatik.

Tisztelt magyar olvasóim! Magyar létemre se tagad-hatnám el őszinte vonzalmaimat a lengyelek iránt, de tanul-mányozva a poseni, elsassi és schlesvigi porosz-német in-tézkedéseket, összeborzadtam magamban, midőn a szeren-csétlen lengyel nép erőszakos megsemmisítését célzó s való-ságos „ingenium acutum“-mal kieszelt, grossdeutsch intéz-kedéseket olvastam és azok kiméretlen policziával való foganatosítását Posenben tett utamban láttam. Vajjon ez a Medve Albert és Oroszlán Henrik óta (1147) az egész po-roosz történelem folyamán követett *germán kormányzati rend-szer*, mely a szláv Jaczkó fejedelem birodalma népeit, a mai Berlintől kezdve az orosz határig, rettentő szívóssággal, nemcsak politikailag, hanem ethnografailag is németté ko-vácsolja, alkalmaztatik-e a 20-ik század német birodalom-

*) Lásd: Die deutsche Ostmark. Polenfrage. Herausgegeben vom All-deutschen Vesbando Berlin 1894. 43 lapon

alkotó eszköze gyanánt? Ha megvalósulna a nagynémet ideál, a hollandi síkságtól Triesztig s a brassói havasokig terjedő imperatori „Gross-Deutschland“ akkor is minden nem német nemzettel, a magyarral is, ekként bánnának el, mint a dánnal és lengyellel? Száz kérdésre is, azt kellene felelnünk, hogy: igen! Mert a német uralom, nemzete-
ket irtani kész brutalitása, a historia folyamatában mindig változatlan maradt s a jövőnek óriási hatalomkörében még fokozottabb leend.

A berlini parlament tárgyalásai között többször érdekes és tanulságos időközöket töltenek ki az ugynevezett Polendebatte-k vagy lengyelviták; esodáltam mindig, hogy a magyar sajtó oly kevésbé világosítja meg ily ülések lefolyását, ahol az előkelő tagokból álló lengyeltöredék, nemzeti existenciájának utolsó zászlófoszlányaiért végzi a szóharcot. Az ott lefolyt eseményeket büszkén vághatjuk szemei közé annak a szász töredéknek, mely elnyomási hamis jajgatását Berlinbe szokta küldeni s a németországi viszonyokat nemes példakép gyanánt, ellenünkbe állítani. Vessük csak egybe, miféle „Exempel“ int onnét felénk mai napon.

A lengyel anyanyelv egyetlen lengyellakta területen levő iskolában se tanítható többé. Bismark idejében a vallástan még lengyelnyelvű volt, de rendeletben adatott ki, hogy a hol a tanulók a németnyelvben elég haladást tettek, ott a hittan is németül adassék elő. A későbbi porosz miniszterek Gossler, Bosse lelkiismeretbeli kényszert láttak ezen intézkedésben s alattuk az összes tárgyak németül, de a hittan lengyelül adatott elő; a mostani közoktatási miniszter Studt erre sem volt tekintettel *s a hittant is németül taníttatja.* Történik ez 3 millió lengyellel, kiknek legalább egyházuk s vallástanításuk 1883 ig lengyel volt!*) A népgyűlések elkeseredett hangja, 40 ezer lengyel nőtől aláírt kérvény, Jazdzewski lengyel képviselő interpellációi, mit sem használtak; a német kormány kérlelhetetlen s lutheranus tan-

*) Lásd a porosz képviselőház 1901. jan. 15-iki ülésének hivatalos kiadását 175—178-ik lapokon.

felügyelői minden téren a germanizálás nagy haladásáról referáltak.

Hogy a gyermekek anyanyelvükben oktatást kapjanak, mert ezt egy állami iskolában sem érhatték el, magán intézetekben kezdték a lengyel nyelvet tanítani; sok lengyel urinő kezdett ingyen anyanyelvi oktatást adni házában a lengyel szülők gyermekeinek. Mi lett a vége? A magánintézetek mind bezárattak s a nemeslelkű nők 100 márka büntetésre ítéltettek. Posen városban történt azon hallatlan eset, hogy a rendőrség vallatta az osztályok tanulóit, ki tanított s mit tanított lengyelül. (Olvasd gróf Kwilecki panasz-czikkeit.)

Hogy a lengyel katonaujonczok anyanyelvüket gyéribben használhassák s könnyebben németesedjenek, szolgálati éveiket teljes német helyeken töltik. A dislocatio rendszere van az összes államhivataloknál is s Posenben *semmiféle hivatalnál lengyelt nem alkalmaznak*. Ha lengyel hivatalt vállal (tanítói), azt elteszik Westfaliába, Hannoverbe, idegenbe.

Gazdagabb szülők elküldötték gyermekeiket a krakkói, lengbergi lengyelnyelvű iskolákba s egyetemekre; a német kormány rendeletben tudatta, hogy az *ott szerzett bizonyítványok s oklevelek Németországban semmire se jogosítanak*. Ily rendelet adatott ki Elsass-Lotharingiában is, midőn a módos francia szülők Franciaországban iskoláztatták gyermekeiket.

Bíróságoknál és egyéb közhivataloknál *a lengyelnyelv teljesen ki van zárva*. Törvényes tárgyalásoknál egyedül a német bírótól függ, a tolmács alkalmazása felett határozni.

Az orosz-lengyel s német határon nagy a személyforgalom, mégis a német vasuti miniszterium *eltiltotta a lengyel hírlapok árusítását az összes indóházakban*. A lengyel hírlapok ellenőrzésére Posenben központi hivatal állíttatott fel, hol a „gyanus“ nemzeti szellemet eláruló rovatokat lefordítják németre s a belügyminiszternek megküldik. (Reichstag ülés 1901. jan. 24.)

A legősibb s historiai szempontból eredeti lengyelnyelvű

kerületek, városok, falvak, domborzati s vízrajzi népnevek kifundált német elnevezést kaptak s *tiltva van hivatalosan a lengyel helynevet használni*. Csak néhány példát erre nézve a legujabb átnémetesítésből. Ekként lett:

Jaroszevo	Jaroschan
Runowo	Kaisersaue
Ustasewo	Kornthal
Ostrowitte	Ostwingen
Lubowko	Libau
Sadlogos	Joachimsdorf
Sokolniki	Falkenau
Swiniarki	Bismarkfeld
Michalca . . t	Michelsdorf
Wengierki	Wilhelmsau
Slonkowo	Sonnenthal
Gniezno	Gnesen
Srem	Schrimm
Gorecki	Fridrichsort
Bogoniewo	Buchenhain
Kujawn	Kumenzdorf
Paruska	Körberhof
Bobrowo	Boberau
Niewierz	Neuheim
Inowrazlaw	Ottvehr
Wiesnicko	Wiegenau stb. stb.

és még néhány ezer hely és tájnév, melyeket az *iskolai térképekbe is csupán német* nevükön szabad benyomtatni.

Ezen év (1901) január 24-iki Reichstag ülésén Glebocki lengyel képviselő interpellációban panaszkodott, hogy a *német posta a lengyel címzésű vagy helynevi leveleket* még oly helyeken is *visszautasítja*, hol a lakosság többsége lengyel anyanyelvű; tette ezt akkor is, ha a lengyel név mellett a sohase használt, új hivatalos német nevet is odairta, vagy ha mindent németül irt, de a „Tekintetes ur“ czimet „Wielmożny pane“ lengyelül irta, vagy a „Frau“ helyett „Madame“ megszólítás állott. Nevezett képviselő Radziwill herczeg, sok példával bebizonyított sérelmeket konstataált s még

a német képviselők között is sokan helytelennek mondták a német posta eljárását. Vonderscher elsassi képviselő ez alkalommal szintén fölháborodásának adott kifejezést, hogy az egész Elsass-Lotharingiában, (hol jóval több francia van, mint szász Erdélyben), miután *eltiltották minden téren a francia föliratokat*, a leveleknek francia czimzése s a helynevek francia használata ellen, hasonló diktaturai eljárás kezd lábrakapni.

A fölterjesztett panaszok özönét a berlini postaigazgatóság semmibe se vette s bár hivatkoztak a világposta szerződés nemzetközi határozmányaira (16. §), hol nincs előírva, hogy a személyneveket mily nyelven kell írni, — mégis mindent kereken visszautasítottak. Az ezen tárgyakban tartott népgyűléseket a rendőrség azon okból oszlatta fel, mert a gyűlések nyelve neki „érthetetlen idegen“ volt.

A midőn mindezen despota intézkedések, a németesedést a kívánatos gyors arányban nem eredményezték, a berlini reichstag német többsége 200 millió márkát szavazott meg, a lengyelség kivásárlására. A pokoli jól kigondolt terv a lengyel birtokosságot s a munkásokat akarja ősi családi tűzhelyükből végleg kiszorítani; a német jog szerint u. n. kényszerárverés útján 1895-ig 150 nagyobb s közepes lengyel birtokot vásároltak meg s osztottak ki a betelepített lutheranus német parasztnak. A porosz törvény szerint „gleichberechtigt“ lengyel lakos ily birtokra nem árverezhet s igényt soha se tarthat.

A Petermann-féle földrajzi közlemények 1896. évfolyamában (42. köt. V. füz.) a híres pángermán geografus Langhans — „Die bisherige Thätigkeit der Ansiedelungs-Kommission für die Provinzen Westpreussen und Posen“ — térkép kíséretében kimutatja az ebbeli nagy haladást; e térképekről leolvasható az is, hogy a vásárlások s telepítések a már meglevő német népanyaggal tangenciálisan történnek. Előbb tudományosan, statisztikailag megállapítják a nyelvhatárokat s azoknak vonalában kezdik a lengyel kivásárlást. Magának a hivatalos s a telepítések vezetésére alkotott „Ansiedelungs-Comission“ kimutatása szerint, már a máso-

dik 100 millióval „dolgoznak“ s több mint 40 ezer főből álló német lutheránus paraszt-családot telepítettek a volt lengyel tűzhelyekbe. A komissio különben ép úgy működik a dánok között is, hol 1898-ban 36 helyet hozott német tulajdonra s Schlesvig legészakibb részébe is hivatalos támogatással képes volt egy kiterjedt erős német nyelvshigetet alapítani; a német egyháznyelv pedig lassan kiszorítja a dánt. (Lásd. Petermann Mitteil. 1899. II. Langhaus. Deutsche und Dänen).

Az állami költségvetés u. n. discretionális összegei (1901-re 600 ezer márká!) nagyrészt a lutheránus német iskolák s iskolafelügyelőségek föllállítására fordíttatnak. A poseni államstipendiumok csak német tanulóknak adatnak ki s az utóbbi pályázatnál is 21 lengyel szülő kérvényét, Studdt miniszter nem vette tekintetbe.

A közmunkák kiadásánál, állami építkezéseknél stb. a lengyel-porosz pályázó ki van zárva s egyáltalán a rendszer föelvé, minél több lengyelt megfosztani existenciája jogos föltételeitől.

Mindezen germanizáló módokat mi magyarok is többször megizleltük s megszenvedtük osztrák-német alkalmazásban, mely azonban minden abszolutisztikus erejében sem volt oly rettentő brutális, mint Németország nemzeti politikája; azon Németországgé, melyre oly nagy nyomaték-kal hivatkoznak, némely brassói, nagyszebeni, beszterczei pangermán érzelmű szájhősök!

Kérdezzük meg tehát a velünk s hazájával meghasonlott szász-német kisebbséget, — melynek rejtekeiből 3 évtized óta üzik a magyarnak külföldön, csalárd színekben s vonásokban való föltüntetését; ha a magyar kormányzat jámbor, módfelett elnéző természete egy fordulattal Bismarck-féle önérzetes hatalmi politikába csapna át s ezt a kipróbált germán receptet alkalmazná a nemmagyar ajkuakra, melyet a fölük dicsőített német kormányok, a lengyelek s dánok ellen használnak, vajjon a följajdulás melyik fokát vennék elő? ! Mikor már jelenleg, a midőn német egyházuk, német iskolájuk, egyleteik, német tanácskozási nyelvük,

német felirataik s egyáltalán németiségük semmit sem szenvedtek, elnyomási hamis jajgatásuk superlativusát is elkoplatták?

A régi panaszt folyton halljuk, hogy a kulturánkban sokat követjük, utánozzuk a németet, ellenségeink érvet kovácsoltak ebből is ellenünk, hogy mindenben a „német tudomány kérődzői“ vagyunk, — vajjon kövessük a berlini német politikát belügyeinkben is?

Mit tesz az orosz a némettel ?

A Scholvereinos s más nagynémet beavatkozás legnagyobb kudarczot vallott Oroszországban. A németiség az 1897-iki számbavételnél több mint 2 millió lelket számlált, még pedig a kormányzóságok kimutatásai szerint

1. a keleti provinciákban : Kurland, Livland és Estlandban szt.-Pétervárral
(hol 75 ezer német volna) 282,000
2. Lengyel-orosz kerületekben (Kalisch, Plozk, Radom és Petrikan s Varsó) 500,000
3. Oroszország többi részében :

Grodno	16,000
Kowno	20,000
Wolhinia	56,000
Podolia	13,000
Bessarabia	73,000
Cherson	135,000
Tauria	101,000
Jekaterinoslaw	84,000
Saratow	180,000
Samara	200,000

ezenkívül vannak városok, hol a németek meglehetősen százalékát teszik ki az összes lakosságnak. Így Rigában 36%, Dorpátban 35%, Lodzban 35%, Mitauban 51%, Revalban 25% a német lakos, a zsidókat nem számítva.

Ennek a német népanyagnak belsejébe is beakarták

vinni a pangermán maszlagot*). Itt is az „orosz barbarismus“, az „ázsiai zsarnokság“, a moszkovita „Niedertracht“ — kiáltványok kezdték a „szunyadó német önérzetet“ fölszítani. Az orosz kormány a maga óriási rendőrszervezetével mindenkorra semmivé tette a „grossdeutsch“ beavatkozást. Pedig itt tényleg volt elég ok a német följajdulásra. Már III. Sándor czár nagy erővel s az átmeneti intézkedéseknek csaknem teljes elhagyásával, megkezdte az oroszosítást. Ha a német birodalom vasmarokkal németesítheti a lengyelt, dánt, francziát, miért ne oroszosíthatnánk mi kancsukával a németet, — okoskodott az orosz sajtó.

Az összes német népiskolai ügyeket kivették a német lovagrend s a papság kezéből s közvetlen a szentpétervári ministerium alá helyezték. Az 1887. jan. 26-iki rendelet nemcsak az orosz nyelvnek tanítását, hanem egyáltalán orosz tannyelvet rendel el. A német középiskoláknak hét év alatt fokozatosan teljes oroszokká kell lenniök az 1887. ápril 16-iki rendelet szerint. Ma már nincs német iskola, sőt a híres dorpáti német tudományegyetem is teljesen orosz. Minden szakiskolai, önkéntesi zárvizsgálat csak orosz nyelven tehető le.

A német városok, községek administratiojában, sem a belső, sem külső szolgálatban a németnyelv többé nem használható.

A német helynevek csak oroszokká tétettek, maga Dorpat is ezentúl hivatalosan Jurjev.

A német lutheranus papok s tanítók, kik akként nyilatkoztak, hogy az orosz nyelvet nem képesek használni, — egyszerűen elcsapattak, vagy Oroszország belsejébe helyeztetek örök időkre a muszka néptömegbe. A megüresedett helyek vagy oroszokkal töltettek be, vagy német lelkészekkel, kik az orosz nyelvet is teljesen birták. Több mint 80 német papot elzárattak, vagy Szibériába internáltak.

Midőn a Schulverein a nyilvános német iskolák megsemmisítése után, privát iskolákat kezdett segélyezni, — az

*) F. v. Löwenthal. Russland. Az Alldeutsch. Verband kiadványa.

oroszk kormány a magánintézetek fölállítását is megtiltotta (Aber in Russland scheute man sieht nicht, die Errichtung von Privatschulen einfach zu verbieten und sogar die Ertheilung deutschen Unterrichtes unter Strafe zu stellen Lásd Vormeng Geschichte d. Schulvereins 38. lap, hol a többi panaszok is megvannak.)

Mindeme adatokat csak inkább összehasonlítás czéljából hozom fel Mert ha Oroszország a maga birodalmában ily „barbarisch“ járt el, hol maradtak a magyarság ellen oly pökhendi módon gyülesezett berlini professorok? Miért nem tartottak nagy muszkaellenes gyűléseket? Hol a Schulverein oroszellenes németmentő irodalma, mikor a magyarfaló röpiratok már könyvtárrá nőttek ki? Egyetlen gyűlésükön Nürnbergben (1890.) dr Seidlitz a balti tartományokról mert valamit beszélni s az orosz belügyekbe való befolyást követelni, de az orosz kormány azonnal tiltakozott a pangermán izgatások ellen.

Hát a magyar kormány? Hát az osztrák-magyar nagykövetek? Ezek tudtommal soha sem tiltakoztak Berlinben, sőt eddig is elnézték, hogy a pangermán egyetek nemcsak a magyar oknélküli gyalázásában dolgoznak, hanem azt se vették észre, hogy az „Alldeutscher Verband“ nyíltan Ausztria szétbomlását s a nagynémet birodalomba való végleges beolvadását kívánja. A tőlük emlegetett fajvédelem, rokonérzelem, csak hamis ethikai máz, mely alatt titkos hazaárulás lappang és az arravaló kísértés; mintegy társadalmi uton való hangulatkeltés, a jövőbe irt politikai annektálásra.

A földrajz, mint pangermán előkészítő.

A pangermanizmus céltudatos munkásságát egy téren se láthatjuk oly világosan, mint azon tanítási módszerben, mely a németországi iskolákban, vagy nyilvános felolvasásokon a földrajz kezelésében meghonosult. Nagy tudományos apparatussal rendelkezvén, gyakorlott földrajzi írók, ethnografusok, térképkiadók az iskolák tanóráiban is szem-

léltetőleg terjesztik a jövő Grossdeutschland állami alakulását s megerősítik annak lehető kivitelében való buzgó néphitét. Nyilvános előadások tartatnak, melyeknek célja a népöntudatot fölgerjeszteni és a közös törzsérzetet általánosítani.

Nem a fizikai fogalmakra, hanem a népéletre s népszellemre kell a geografiánál a főszólyt fektetni — írja Ricek-Gerolding*) — növeszteni kell a tanulóban az összetartozás és fajnak érzetét. Panaszskodik, hogy a német diák az ó-kor minden görög historiai városáról tud beszélni, de nem tudja, hogy a Szepességben sok ezer német lakik, hogy Sopron, Mosony s Vas megyében, Bánátban s a Duna-Dráva között 1½ millió (!) német van, nem szólva a 220 ezer derék erdélyi szászról“.

„Csodálatos — mondja egyik, — hogy a német gyermeknek a honismével nem tanítják a „németiség összfogalmát“, pedig már a serdülő gyermekekbe is bele lehetne oltani ama tudatot, „hogy 95 millió ember ugyanazt a nyelvet beszéli, melyet ők“. A német olvasókönyvek gyökeres megváltoztatását sürgették a berlini tanárok: A legelső olvasmány, régi szokás szerint, ne legyen „silány“ Aesopus mese, vagy parabola, hanem tárgyalja a német nép geográfiai elterjedését. Valóban nagyon sok német tankönyvben találkozhatunk efféle didaktikai fogásokkal, melyekkel a német tanulóba mintegy magától beoltódik a nagynémet gondolkodásmód: a pangermán érzületű tanár a katedráról még „nemzetiebl“ irányt is szabhat aztán előadásainak.

Ki ne ismerné a Dániel-féle iskolai földrajzokat? Az új kiadásokban az általános részben láthatja, hogy *Das deutsche Land* (a német föld) fejezetben tanulja a fiu mindama földeket, országokat, a hol németek laknak. Hiszen ki nek lehetne ez ellen kifogása? Hát baj az, ha a königsbergi sextanus diák megtudja, hogy a magyar Bánátban németek vannak, vagy hogy „Oedenburgtól Klausenburgig“ a német nyelv cseng boldogítóan a fülébe? Nem ebben rejlik a

*) R. G. Nationaler Unterricht in Erdkunde und Geschichte. Leipzig Wunderlich 1899.

pángermán oktatási cselfogás, hanem abban, hogy a jelzős és 3 szóból álló „*Das deutsche Land*“-ból, néhány lecke után, valóságos ezermesteri módon „*Deutschland*“ lesz.

A Schulverein céljaira a híres tudós Kiepert készített egy térképet „A németek elterjedése Európában“, melyből a kiadó 1000 példányt ajándékozott az egyletnek. Frankfurtban Nabert dolgozott ki egy nyelvatlaszt, hol főleg a német nyelvszigetek s érintkezési határok vannak tekintetbe véve s ügyesen megrajzolva. Ehhez alkalmazható dr. Böckh munkája „*Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet in den europäischen Staaten*“. Hogy mily egyetértés és cél-tudatos munka vezérli a tudományos apparatussal működő tagokat, kitűnik abból, hogy midőn a csehországi aktióra szükséges volt a cseh-német nyelvhatárok statisztikai kitüntetése, rögtön találkozott több ingyen vállalkozó s köztük dr. Zemmrich a „Globus“ földrajzi folyóiratban, nyugati Csehországban végzett munkáját térkép kíséretében teszi közzé. Hasonló, mindenesetre elismert munkásságnak eredménye Langhans irata a német-cseh nyelvhatárokról, valamint Held térképei a Morvaország s Szilézia német és szláv nyelv érintkezési határaitól.

A gothai Perthes-czég rég beszegődött a pangermán földirat híveihez s épen ezen év elején adta ki az „*Altdeutscher Atlas* — bearbeitet von Paul Langhans“ czimű csinos kartografiai munkát. Ezen munka fedéltábláján a pangermán szövetség kiáltványa s tagságára való fölszólítása van, melynek sorai között olvasható:

Az „Alldeutsch szövetség a német nép állami fejlődését nem tartja befejezettnek, a birodalom határait nem tartja véglegeseknek.“ Az első 7 lapon statisztikai táblázatok a németek elterjedéséről Európában s a többi világrészekben azután a következő térképek:

1. A németiség elterjedése a földön.
2. A németek Európában és Keleten.
3. Németek és nemnémetek (undeutsche) Németországban.
4. Németország Kelet felé.

5. A németiség tengerentuli főhelyei.

Valóban mesteri munka a 3-ik s 4-ik számú térkép. Ott terül el a német politika ezen századbeli megtestesülése; németiség a dán szigetektől az Adriáig s déli Svájcig, németek a flandriai partoktól a Küküllő mentéig — miért ne lehetne ebből Gross-Deutschland? Azok a csekély zöld és sárga terek a magyarokat és szlávokat mutatják; talán ezek is nemzetek a saját nevükön a pangermán szemekben? Ej dehogy, csak „*undeutsch*“ söpredékek, kiket, ha a „Gott der Germanen“ akarja, ugysis elborít majd a német nép-tenger.

A mi szegény hazánk, nagyon szépen van a nagyvilágból kimázolva! Alig maradunk Perthes ur jóvoltából néhány százezeren a Duna-Tisza-közben s keleti határaink felé. Geografiai helyneveink egytől-egyig németek eme térképen, még zárjelben sincs a magyar mellékelve; nemcsak a főváros „Ofenpest“, hanem Nagy-Kőrös = Gross-Kreuz, Ujfehértó = Neuweissensee, Székelyhid = Zickelhaid, Nagy-Kanizsa = Gross-Kirchen, Kézdivásárhely = Hofmarkt, Marosvásárhely = Neumarkt stb. stb. Ezen városokat még németeknek tartja a meklenburgi s pomeraniai tanuló, hol pedig csak néhány osztrák-német vigécz kószál az utczaiboltokban!

A magyar helyneveinkről kiadott törvény ellen való izgatás élénk emlékébe van mindenkinek; tudjuk, hogy itt a szeben-brassói szászok kiáltoztak boszuért ahhoz a „Mutterland“-hoz, mely a franczia, dán s ősi lengyel helyneveket egy vonással kilökte a német hivatalos és magán közlekedésből! Körirat ment, pöffeszkedő hangon a német térképkiadó czégekhez, földrajzi társaságokhoz, — hogy ezen-tul minden iskolai kiadványaikba *Magyarország térképére csak a német helyneveket* nyomtassák.

Ekkora orczátlanságot csak a magyar gyámoltalanság nem látott meg; maholnap németté konfigurálják Gothában, hogy Borszék = Bauersack, Tusnád = Tuchschnaid, Korond = Kuhrund, Homoród = Hammerad, Bálványos = Ballwahnis, Kővászna = Kuhweisse stb. stb. s épen úgy kiforgatják a magyar neveket, mint Posenben a lengyeleket.

A németországi tanítók gyűlésén, a fölhozott Ricek-Gerolding tanár előadást tartott a „nemzeti tanításról a földrajzban“; előadásában, mely duzzog, pattog a Wotános nibelungos németországi dölyfösségtől, azt tanácsolja a birodalom tanerőinek, hogy *még a szomszéd államok földrajzában is a német régi vagy új elkereszteléseket használják*. Az indítvány tapsokat aratott s a resolutionak egyik része: „Mag daher eine ungarländische Regierung die dreisesten Verordnungen bezüglich der Ortsnamen ergehen lassen, die deutsche Schule hat sich um solch frevelhaftes Gebaren nicht zu kümmern, und die ausschlieslich von Deutschen gegründeten Städte des Ungarlandes müssen in deutschen Schulen allwege deutsch genannt werden. Aufgabe der Lehrerschaft aber muss es sein, erdkundlichen Lehrbüchern und Karten werken, die an der Ausrottung deutschen Namenbesitzes mitarbeiten, jede Förderung zu versagen.“

A térképkiadó czégek jobb fajtái is, maguktól a tanerőktől terrorizáltattak. Az új német iskolai térképekben hasztalan kerestem magyar helyneveket; velünk könnyen elbánnak „Ugrisches Trogloditenvolk“! — De annyira is vetemedtek, hogy a francia Lille = Reissel, Cambrai = Kemberg, Tournai = Doornik, Bouillon = Beulent, Nancy = Nanzig, Montbeliard = Mömpelgard, — az olasz Portenone = Portenau, Gonzaga = Günzach stb. stb. Vajjon ezek után a Göthe-féle mondást a tanár urra minő értelemben alkalmazzuk:

„In fremden Ländern sind wir sehend, und in Deutschland entweder blind oder blödsinnig“.

Röpiratok, heczfüzetek a magyarok ellen.

Rendkívül nagy tevékenységet fejt ki az „Alldeutscher Verband“ az újabb időkben Münchenből szárnyra bocsátott röpirataival. Két csoportban gyártják az agitáció eme hatásos eszközeit:

1. Der Kampf um das Deutschtum.
2. Flugschriften vom alldeutschen Verband.

Mindenik csoport a müncheni Lehman F. czég nyomdájából kerül ki. A pangermanizmus szempontjából ezen füzetek harczias íráva, hőséges adatgyűjtése, politikai furfangja s főleg a megtévesztésre irányított gondolatmenete, nagyon célhoz vezető tényezők, melyekben páratlan egyöntetűséggel *becsompésződik* az összes németlakta földre a *pangermán eszmekör*. Kiséri azokat a temérdek költemény s zenésített dal, melyek a nemzeti ébresztést s a nemzeti panaszokat rimekben terjesztik; örökszép eszmének hangoztatják, hogy a meddig a németnyelv cseng, egy közös szívverés dobogjon. Az osztrák költő Hamerling, a pangermán szellem föltámasztója Ausztriában, censura nélkül nekelhetette a nagy Németországgal való „egy testbe olvadást” s a „Stammesbruderbund” békezdő strófája így szól:

„Csak lassan, csak csöndesen
„Lehet, hogy sikerül,
„Végre mindnyájunkat
„Egyetlen kötelék fűz össze
„Egy testvérkötél a hazában
„És végre egyetlen német hazába
egyesít bennünket.”

A berlini pangermán költészet művelője K. Pröll „Unter alldutschen Banner” czim alatt adta ki vízióit s már 3-ik kiadást ért velük. Az osztrák németeknek nagyon sokat versel s harcra tüzeli őket a „szláv hordák” ellen, de míg több helyen a „haza iránti hűséget” dalolja, minden aggodalom nélkül a németbirodalmi fekete-veres-arany zászlóhoz szólítja őket.

A pangermán szövetség ezen egyoldalulag izgató természetű röpiratokkal, tartok tőle, hogy eíeri rejtett célját, ha az osztrák kormány teljesen apathikus marad a mozgalom iránt, a magyar kormány pedig elegendőnek tartja, ha a magyar-gyalázó röpiratok egynémelyikétől megvonja a postai szállítást. Nevetséges együgyűség, mert a kiadók egyszerűen kijelentik, „minthogy a magyar kormány ezen röpiratot kitiltotta, a t. megrendelőnek zárt borítékban küldhetjük meg”. A miniszteri kitiltás már azért sem ér semmit,

mert a magyar hatóságok a tilalmat nem ellenőrizik. A Schultheiss és Schwarzenberg-féle füzeteket a tilalom után is megkaphatta bárki a könyvkereskedésekben, most is megrendelhető, ha tetszik ezerével! A terjedést megkönnyíti a füzetek müncheni ára; 100 darabnál 10 fillér, 1000 darabnál 5 fillér egy-egy maszlagos füzetnek ára. Az Ausztria fölbomlását s *Németországba való beolvasztását* tárgyaló füzet első kiadása *18 ezer példányban* kelt el! Pedig már készül a harmadik aufläge, — pedig a német-osztrák kormány „strengstens“ kitiltotta a tartományokból.

Czéltalan s hasztalan munka lenne ama számos „Flugschrift“ tartalmára ellenkritikát írni s azok temérdek furfangját, ráfogását rendre venni. A pángermán urakat gyógyíthatatlan „morbus misohungaricus“ veszett kórsága görnyeszti, melynek medikamentumát csupán a Pasteur intézetek illetékese kitalálni.

A mennyiben azonban talán többen akadnának, kik az ellenünk Németország, sőt sajnos, hazánk több helyén kiadott iratokat tüzetesebben ismerni akarnák, ide függesztem a tőlem ismerteket, megjelenésük helyével. Kiadattak ugyanis:

Heidelbergben: 1. Wattenbach. Die siebenbürger Sachsen. Verlag Bassermann.

Tübingenben: 2. R. Heinze. Hungarica. Eine Anklageschrift. Verlag B. Mohr.

Leipzigben: 3. (Névtelen.) Deutsche Wahrheiten und magyarische Einstellungen Verlag Wigand.

4. Franz von Löher. Die Magyaren und andere Ungarn. Verlag Fuess.

5. Karl Ludolf. Der Sprachen und Völker-Kampf in Ungarn, Verlag O. Mutze.

6. G. d. Teutsch. Die Geschichte der siebenbürger Sachsen, Verlag Hirzel.

7. Freiherr v. Dunreicher. Südostdeutsche Betrachtungen. Verlag Dunker et Humblot.

Bécsben: 8. Dr. Schwicker. Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. Verlag Prochaszka.

Münchenben : 9. Fr. Löher. Das Erwürgen der deutschen Nationalität in Ungarn. Verlag A. Ackerman

10. Dr. W. Rohmeder. Das Deutschtum in Zipsen. Verlag d. geogr. Gesellschaft.

11. (Névtelen) Madjarisierung in Ungarn. Verlag Ackerman.

12. (Névtelen), Die Zertrümmerung des siebenbürger Sachsenlandes. Verlag Ackerman in München und Hermanstadt.

13. Ein Beitrag zur orientalischen Frage. Der Pressprocess gegen das „Siebenbürgisch-deutsche Tagblatt“ in Hermanstadt. Verlag Ackerman.

14. Dr. Heyk. Die geschichtliche Berechtigung des deutschen Nationalbewusstseins. Verlag Lehman.

15. Dr. Sepp. Deutschland einst und jetzt. Verlag Lehman.

16. Dr. G. Schultheiss. Deutschtum und Magyarisierung in Ungarn, Verlag Lehman.

17. Karl Pröll. Die vier letzten Dinge in Österreich Verlag Lehman.

18. H. Wastian. Ungars Tausendjährling. Verlag Lehman.

19. Karl Schwarzenberg. Kann sich die öster-ung. Armee den Einflüssen der Nationalitäten-Kämpfe entziehen??? Verlag Lehman.

20. (Névtelen). Oesterreichs Zusammenbruch und Wiederaufbau. Verlag Lehman.

21. Hungaricus. Das magyarische Ungarn und der Dreibund. Verlag Lehman.

Berlinben : 22. Dr. Karl Pröll Deutsche Vermächtnisse und deutsche Versäumnisse Verlag Lützenöder.

23. Dr. G. Schultheiss. Das Deutschtum im Donaureiche. Verlag M. Priber.

24. (Névtelen.) *Grossdeutschland und Mitteleuropa um das Jahr 1950*. Mit einer Karte. Verlag Thorman u. Goetsch.

25. Karl Pröll. Unter alld deutschem Banner. Nationale Weckrufe 1899.

26. Carl Vormeng. Geschichte des Allgemeinen Deutschen Schulvereins, zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande. Verlag Georg Reimer.

27. A Schulverein hivatalos lapja: Das Deutschtum im Auslande. Mitteilungen des allgemeinen deutschen Schulvereins zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande“, melyet minden tag kap, ki a 3 márka tagdíjat befizeti.

28. A pángermán szövetség hiv. lapja: „Alldeutsche Blätter“ heti közlöny, évdíja tagoknak 4, nem tagoknak 6 márka.

29. (Névtelen). Die Kämpfe der Deutschen in Österreich um ihre nationale Existenz. 3. Auflage. Verlag Lützenöder.

30. Kalender aller Deutschen és „Deutscher National Kalender“. Verlag Lützenöder.

31. Volkskatechismus für den Allg. Deutsch. Schulverein. 3. Auflage. Verlag P. Stankiewicz.

Brassóban és Nagyszebenben illetve Hermanstadt-ban:

32. Franz Zimmermann. Die Nachbarschaften in Hermanstadt. Verlag Filtsch.

33. (Névtelen) Das Deutschtum in Ungarn. Eine social-ethnographische Studie. Verlag Drotleff.

34. (Névtelen) Debatte über die Besteuerung nichtmadjarischer Firmatafeln. Verlag Drotleff.

35. (Névt.) Madjarische Zeitungsstimmen über die Bewegung in Deutschland. Verlag Drotleff.

36. (Névt.) Das sächsische Nationalprogramm. Verlag Drotleff.

37. (Névt.) Die Specialdebatte über den Mittelschulgesetzentwurf im ungarischen Abgeordnetenhaus. Verlag Drotleff.

38. (Névt.) Gesetzentwurf über den Gymnasial und Realschulunterricht. Verlag Drotleff.

39. Jos. Frank. Gegenwart und Zukunft der siebenb. Sachsen. Verlag Drotleff.

40. (Névt.) Bericht über die am 29. Oktober 1895. in Mediasch abgehaltene Versammlung sächsischer junger Männer. Verlag Krafft.

41. Wolf. Unser Haus und Hof. Verlag Gött Kronstadt.

42. Dr. Teutsch. Aus der Vergangenheit des sächs. Bürgers.

43. A „Siebenbürg-deutsches Tagblatt“ külön lenyomataiból:

„Glossen zum Briefe des Ministers Trefort.

Die Ausrottung des Deutschtums in Ungarn.

Azonkívül a zöldszászok főorganumai a „Kronstädter Zeitung“ — Bistritzer Zeitung“ — a bécsi Wolf-féle „Ost-deutsche Rundschau“ — a berlini „Tägliche Rundschau“ — müncheni „Allgem. Zeitung“ — bécsi „Unverfälschte deutsche Worte“ hirlapok.

Ha ezek néhányá, nem is tartozik a szorosán vett pángermán irodalomhoz, de fölsorolandóknak tartottam, mint az „antimagyarizmus“ buzgó hirdetőit. A pángermán irodalom hasonló célokból, persze kiterjed egyéb országokra is, hol a grossdeutsch politika efféle előmunkálatai szükségesek. Röpiratokat terjeszt az osztrák tartományok mindenikéről, belenyul a hollandok néptömegébe; a most csak svájci érzületű németiséget, pángermánizálja a kis nyugodt köztársaságban; folygujtotta a Belgium belügyeit fölkavaró vlém kérdést, sőt országéhező nagynémet céljaiban benn volt Délafrika „niederdeutsch“ népének jövőendő egyesülése is a németbirodalmi gyarmatokkal. *) Itt azonban alaposan felsültek, mert a szerencsétlen hős burokat, már egy másik falánk birodalom akarja bekebelezni.

Grossdeutschland a jövő vámpolitikában.

«Ex minimis seminibus nascuntur ingentia.»

Politikai tudományokkal foglalkozó, nagyrészt praktikus német államférfiak, nemzetgazdasági kérdéseket behatóan tárgyaló tanárok (Roscher, Vosberg-Rekow) több értekezésben kifejtik annak szükségét és lehetőségét, hogy Németország, a germán néptörzsek kisebb-nagyobb agglomeratio-

*) Lásd: Fritz Bley. Süd-Afrika niederdeutsch. Verlag J. F. Lehman München.

jával benépesült szomszéd államokkal, miként képezhetne *egyetlen közös vámterületet*, annak vezetésére rendelt közös vámparlamenttel. Ezen államok lennének Ausztria-Magyarország, Hollandia, Belgium, Svájc és Dánia. Az ipari s kereskedelmi állapot, nagyon különböző arányokat mutat eme szövetségbe szánt államoknál, s maga Vosberg-Rekow a legvérmesebb konjunkturák mellett sem hiszi, hogy Ausztria-Magyarország hol a belső adózási politika a külső vámpolitikával annyira összefügg — lemondjon hamarosan önálló gazdasági jogairól. Mégis ha tekintetbe vesszük, mily hatalmas visszhangra talált a „*Németországgal való vámegyesülés*“ eszméje, az összes németországi s az osztrák németnemzeti sajtóban; nem tarthatjuk historiai lehetetlenségnek, hogy e század fejlődésében találkozhatnak oly döntő hatalmi tényezők, melyek a szövetségre kiszemelt államok politikai különállását talán egyelőre megkimélve, a nagy középeurópai vámszövetséget létrehozzák. Hiszen épen a német államok történetében elegendő példa van, az őket politikailag is közeledésre szoktatott „*Handelsverein*“ „*Zollverein*“ megalakítására; a régi német Zollvereintől a volt osztrák császárság sem idegenkedett, míg reménye volt a német Bundban politikai vezérszerepét megtartani. Az 1848-iki frankfurti alkotmányjavaslatnak ama pontja, hogy a német birodalom egy vám- s kereskedelmi területet képezzen, nem jutott érvényre; de a bécsi kormány a magyar szabadságharcz leverése után, azonnal tervbe vette a középeurópai kereskedelmi állam megteremtését, mely Angolország suprematiáját megsemmisítené s az egész osztrák császárságot a vámegyletbe beilleszthetné.

A pángermán fölfogás nagyon jól számít. Jól tudja, hogy a mai Németország politikai egységét, az 1818-tól 1853-ig változatos küzdelmekkel létrehozott kereskedelmi és vámszövetség, tehát a gazdasági egység készítette elő. Ezt az iránypontot határozottan már az 1842-iki porosz-német vámszövetség indokolásánál is erősen hangsúlyozták. A mai nap tervezett újabb vámegyesülés, hasonló konjunkturák mellett, hatalmas előmozdítója lenne a középeurópai

Grossdeutschlandnak. Ezen okból előveszik a szerencsétlen List Frigyes közgazdasági tanait,*) s annak a pángermán czélokra alkalmasabb szemelvényeit fölhasználják a propaganda érveihöz. Az eljárás némi illusztrálására, idéznem kell, hogy 60 év előtt List miként gondolkodott a kis Hollandia önállóságáról. „Hollandia — írja alanti művének I. kötetében — földrajzi fekvésénél, kereskedelmi s ipari viszonyainál, valamint lakosai nyelvénél származásánál fogva egy német provincia, mely a német nemzeti bonyodalnak idejében Németországtól elszakított s melynek a német Bundba való ujrabekbebelezése nélkül, Németország oly házhoz hasonlítható, melynek az ajtója idegennek tulajdonát képezi. Hollandia ép úgy Németországhoz tartozik miként Bretagne s Normandia Franciaországhoz, s a míg Hollandia önálló országot képez, addig Németország oly kevésbé tud önállóságra s hatalomra vergődni, mint Franciaország juthatott volna, ha ama provinciák angol kézben maradtak volna. Hogy Hollandia keresked. hatalma sülyedt, annak az ország jelentéktelensége az oka. Gyarmatainak prosperitásától eltekintve, továbbra is hanyatlani fog, mert az ország igen gyenge ahhoz, hogy egy jelentékeny szárazföldi s tengeri erőnek költségeit fedezze. A nemzetiség fenntartására irányzott törekvése által, Hollandia mindig több adósságba keveredik. Mégis csak Angliától függő ország marad, s látszólagos függetlenségével csak az angol suprematiát erősíti. Ez ama titkos ok, miért védelmezte Anglia a bécsi congressuson a hollandi látszatos függetlenséget. Anglia oldalán azonban, Hollandia az angol flotta csatlósa, — Némethonba bekebelezve, a német tengeri hatalom vezére.“ Ezeket a szavakat azonban List nagyrészt azért írta, hogy Hollandiát a Zollverein-be való belépésre ösztönözze. A pángermán szövetség már röviden bánik el a kis királysággal; nem veszi tekintetbe, hogy az emlegetett fajrokonság mellett, a hollandi s a tulajdonképi hochdeutsch nyelv között oly nagy különbség van, hogy a hol-

*) Friedrich List. Das nationale System der politischen Oekonomie. Stuttgart Cotta 1841.

landinak okvetlen föl kell áldoznia nyelvét is, ha belépne a pángermán Staatenbundba, — hanem kijelenti: mivel Hollandia niederdeutsch, tehát be vele Grossdeutschlandba! Megigéri, hogy az állam, egyház s iskola belügyileg hollandi maradhat, csak az összekötő „Bundessprache“ lesz a német.

Bármeekkora volt 1879-ig a hollandi kormány antagonismusa Németország iránt, a legujabb időkben nagy fordulás állott be. A hollandi kormány megengedte sok évi tilalom után, hogy keletázsiai gyarmataiba német alattvalók, ültetvényesek is telepedhetnek; német tőkepénz, német befolyás árad tehát Java, Szumatra felé. A nagyhatalmak elkezdettek minden világrészben gyarmati birtokokat szerezni s azokat szaporítani. Vajjon nincsenek-e a gyöngye hatalmu Hollandia gyarmatai már oly veszedelemben, hogy azok hathatós megvédésére, önként kell a német birodalomhoz simulnia? A Hollandiában azelőtt uralkodott angol sympathiát, a rokon búrok durva összezúzása végkép elpárologtatta. A teljes vámegyesüléssel azután a politikai kapcsolás is nem sokáig várat magára, főleg, ha Németország a chinai kérdésben hatalmi súlyra vergődik. A Rajna torkolata gazdasági physiologiai szempontból a német államhoz számítandó, — annak mielőbbi birtoklása tehát fontos követelmény a német politikában.

Nevezetes dolog, hogy a pangermán irodalom nagy sensatiót keltett röpiratában:

— Grossdeutschland und Mitteleuropa *um das Jahr 1950*. Von einem Alldeutschen Zweite Auflage, mit einer Karte in Farbendruck Berlin 1895. Verlag Thormann & Goetsch, a nagy német birodalom részére, már a jövő vámalkotmány felületes vázlata is közöltetik. A Grossdeutschland e szerint állana:

1. A mai (1900). Németországból Luxemburggal.
2. Németalföldből (Belgium s Hollandia.)
3. A német Svájczból.

4. Az osztrák császárságból, persze beleértve az egész Magyarországot. Ehhez csatlakoznának mint a középeurópai Grossdeutschlanddal közös Zollvereintképező „országok“

a balti hercezségek
lengyel királyság
ruthén királyság
a rumén királyság
Nagy-Szerbia.

Magyarország hol vagy? A pangermán térkép, mely ama röpiratokhoz mellékelve van, 1950-re *elhagyta végkép hazánkat a politikai kirajzolásból*. Ott van a jövő Grosdeutschland s a vele egységes „grossdeutsch Zollverein“ állam-tömegeiben eltüntetve; a Duna-Tisza közben még van egy ethnografiai kis sárga festés a beolvadt „magyarenvolk“-ról, de a délmagyar németiség „fölszabadított“ kisebb zömétől s az iszonyuvá fejlesztett Németország óriási népességétől agyonszorítva! A nagynémet határ Mármaros-Sziget, Nagyvárad-Temesvár, és Orsova irányban, vérpiros festékekkel megvonva, — a többi hazai rész, Erdély a székelyekkel, a megvalósult Dakoromániával képez egy dunamenti birodalmat. A pangermán álmokat pompásan illusztrálja, eme a híres Debes térképintézetől kiadott „Landkarte“ 1950-ről.

Ki adta ki ama térképet? Jól jegyezzük meg, a H. Wagner és E. Debes nevezetes cég Leipzigban

Hol terjesztik a jövő Zollbund s Grossdeutschland eszményeit? Berlinben, *egy hatalmas 25—30 ezer taggal bíró pangermán egyesületben*, melyben a birodalom legnevesebb emberei is tagok. Ezt csak azért katechizálom ide, nehogy valami elsimogató magyar-német ujságíró, vagy „óvatos politikus“ azt állítsa, hogy engemet valami zugfirkászok felültettek.

Nem bizonyítja a propaganda sikerét az is, hogy ama röpirat a Magyarországot eltörlő térképpel, már 3-ik kiadásba indul?

Ausztria-Magyarország fölosztása.

»Das ist also des Pudels Kern.«
(Göthe Faustjában.)

A széleskörű pangermán irodalomtól eltekintve, egy idő óta a német szakszerű írónál is, különös elméleti tanok

bukkannak fel. Néhányan kiindulnak Holtzendorff nagy munkája az „Eroberungsrecht“ (hódítási jog) után s tetszőleges metapolitikai okoskodással, jogszerűséget keresnek arra, hogy minő eseteknél s miért foglalhatja el egy állam a másíknak területét. A historikus reámutat amaz időkre, melyekben a háboruk vagy fejedelmi örökösödések folytán, valamely földdarab a mai államtetthez tartozott és speculativ alapot nyujt a politikusnak, hogy az elveszett birtok szándékolt vagy megtörtént visszafoglalását, a legitimitásnak bizonyos zománczával lássa el. Kinek lehet kifogása — mondják — Elsass-Lotharingia elfoglalása ellen, midőn az a „rabló“ XIV. Lajos Strassburgba való bevonulásáig, német birtok volt!? Ugyan miért kellene Grossdeutschland jövő historiai megalkotásának „jogát“ letagadni, midőn az nem egyéb, mint Károly császár nagy német birodalmának helyrehozása? Ratzel Frigyes a tevékeny geograíus, a Petermann-féle kiadványok 1896-iki kötetében, már „az államok területi növekedésének törvényeiről“ nyujt figyelemre méltó vázlatos értekezést. A nemzeti elv uralkodó irányeszméje vezetí a német tudóst, politikust, sőt magát a népet is; együtt érzik oly állami alakulások szükségszerűségét, melyeknél a nyelvterület kongruáljon az államterülettel (Die Herstellung der Übereinstimmung zwischen Sprachgebiet und Staatsgebiet)

Lagarde a franczia eredetű német orientalista, az 1873 — 75-ig kiadott politikai munkáival, melyek 1892-ben új kiadást is értek*), nagyban elősegítette azt a kiterjedt spekulativ propagandát, melyet Ausztria-Magyarország szétbomlása s Németországba való „jogszerű s természetes“ beolvadása körül, a pángermánok mai nap kifejtenek. Lagarde tárgyalja meggyőződéssel, hogy már 1866-ban oda kellett volna csatolni Ausztriához a délnémet államok jobb részeit, mert azáltal nagyobb német népanyaggal rendelkezik a dunai országok germanizatiojához. Mennyire szeretett bennünket, kítűnik munkájának 27-ik lapján, hol a né-

*) Paul de Lagarde Deutsche Schriften. Dritter Abdruck. Göttingen. 1892.

meteknek keletre való kolonizatioját védelmezi: „*A magyarok, csehek s efféle osztrák jogar alatt élő hasonló népek, vu-lóságos terhei a történelemnek*; de mint valamely nemesebb s lágyabb ércznek ötvényei, kitűnő szolgálatot tehetnek. Területük ritka népességű: itt a német fejedelmeknek van telepíteni valójuk. A német kivándorlás rendszeresen, egy gondos és stratégiai szempontból is átgondolt terv szerint Istriába, Magyarország tót és magyar részeibe, Csehország és Galicziába, Szilézia lengyel helyeibe s Posenbe irányítandó.“

A német telepítésnek, a német tőke s munka lassu térfoglalásának eszméjét, mely a birodalomnagyobbodás elő-munkálatait foglalja magában, a híres német nemzetgazdász Roscher Vilmos is hathatósan támogatta,*) midőn az Amerikába való kivándorlás helyett, a Magyarországra s a Balkánállamokba való lassu település módozatait fejtegeti. Az őt is elfogott németláz félreismerhetetlen jeleivel, nemcsak az osztrák-magyar birodalmat, hanem Törökországot is Némethon örökségének jelenti ki. (Rumänien, Bulgarien, endlich nach denjenigen Teilen der Türkei, welche in Zukunft, so Gott will, das Erbe Deutschlands bilden sollen, bis zur Nordküste von Kleinasien 341 l.)

Hozhatnék több példát még Rodbertus irataiból, miként fejtegették még nagyhirű német professzorok s állam-tudósok Némethon megnagyobbitásainak ethnografiai s politikai lehetőségét s hogyan alkotódott meg lassan a német társadalom vezető köreiben is, az osztrák-magyar birodalom összeroskadásának nyílt vagy lappangó eszméje. A pángermán szövetség ebbeli jámbor szándékait 3 megjelent irat teszi nekünk láthatóvá:

1. Germania triumphans. Rückblick auf die weltgeschichtlichen Ereignisse *der Jahre 1900—1915*. (!!) von einem Grösstdeutschen. Mit einer Karte in Farbendruck. Berlin A. W. Hayns Erben.

*) Wilhelm Roscher. Kolonien, Kolonialpolitik, und Auswanderung 3 te Auflage Leipzig 1885.

2. Grossdeutschland und Mitteleuropa *um das Jahr 1950*. Von einem Alldutschen.

3. Oesterreichs Zusammenbruch und Wiederaufbau. (Első kiadás 18 ezer példány.) Herausgegeben vom Alldutschen Verband.

Ezen a monarchiát egyetemleges orczátlansággal, a papíron földaraboló nyomdatermékek bekezdő gondolatai : „Ausztiria-Magyarország államszerkezete recseg minden sarakaiban. Fölbomlása bekövetkezik, a mint a mostani uralkodó szemeit behunyni fogja“ (2. 10. lap). Más helyen : „Az osztrák-magyar monarchia összeroskadás előtt áll. Ennek sok körülmény az oka, első sorban azonban a dynasztia, az államot kormányzó családok oligarchiája“ — ... „ha a monarchia látszóéletét mai napig elhuzta, azt csak német lakosai türelmének, a hadseregnek s a német birodalommal levő szövetségének köszöni.“

Nagy nyomatékkal tárgyalják, hogy az „összeroskadás“ esetén, miként építhető fel Ausztiria német alapon újra és miként kell a félnémet Ausztriát, Németország egészen német tagjává változtatni. Azután duzzadó berlini nagyképűséggel, elcsapja felséges uralkodóházunkat. (Die Habsburger müssen entweder ganz aus der Reihe der regierenden Fürstenhäuser verschwinden, oder sie müssen ihren Schwerpunkt weiter nach Osten verlegen, d. h. sich auf das Ungarische Königreich und dessen Nebenländer beschränken.“ 3 mü 8-ik lapon.)

A porosz-német barátság e rendkívüli megnyilatkozása után, ily államalakulást proponál :

1. *Poroszország* kapja Sziléziát s Morvaországot. A lengyeleket s cseheket ez fogja germanizálni.

2. *Szászország* kapja Csehországot „tehát 6 millió németen 3 $\frac{1}{2}$ millió cseh ki nem foghat többé.“

3. *Bajorországhoz* csatolandó az Inn-negyed, mely ugyis régi bajor birtok volt, tehát Tirol, Voralberg s Salzburg.

4. *Az osztrák partvidék* Dalmátia déli részével, Triest, Pola s Cattaroval *német birodalmi* tartományt fog alkotni,

egy császári-német katonai helytartó alatt. Erre a partvidékre különben mindenfelé vásik a grossdeutsch zápfog, mert már Lagarde, Németország életkérdésének jelzi Triest birtokát s a pángermán iratok is axiomának állítják: „Az Adriához való utnyitás Grossdeutschland életföltétele s a német nép a béke s harc minden eszközét latba vetendi, hogy az Adriához jusson“ (2. mű 28. lapon).

ő. Ausztria királyság (Ostmark*), mely állana Alsó- s Felső-Ausztriából, Stiria, Karintia s Krajna tartományokból, egy német fejedelem alatt.

Az így „poseni minta“ szerint megalakult „Grossdeutschland“-nak joga legyen a nagybirtokokat kisajátítani, főleg a németellenes főnemesi családoktól! Az államkötelekbe tartozó lakos pedig, akkor folyamodhatik a német teljes polgárjoguságért, *ha a német nyelvet bírja*.

Magyarországra nézve, a pángermán országbontók nem tudnak egyöntetű javaslatot kifundálni. A felsorolt „Alldeutsch“ nyomtatványok 2-ikában, *ki vagyunk törölve a nemzetek s országok sorából*. A mi édes hazánkat ily darabokban osztják el papíron:

1. Ruménia megkapja a mai Magyarország oláhnyelvű területét Bukovinával. (Hogy fognak ujjongani a dákorománok!)

2. A szászok megmentésére, a szász-német terület „*Markgrafschaft Siebenbürgen*“ név alatt, külön német kormányzati birtokot képezne. (No persze!)

3. Horvátország, Slavonia, Dalmátia, Montenegró, Bosznia s Hercegovina a mai Szerbiához csatoltatva, képezik a „nagyszerb királyság“-ot.

4. A tulajdonképi osztrák császárság, a hazánkból megmaradt részszel, a „*Magyar örgrófság*“-gal mindenestől belép a grossdeutsch birodalomba, melylyel azután a magyarok teljes germanizációja is befejezhető. (*Es gilt nur, ihnen die deutsche Sprache und deutsches Volksbewusstsein wieder beizubringen*.)

*) Ezt a törvénytelen elnevezést az osztrák-német lapok szelvében használják!

Ezt az irtalmatlan magyar pusztítást, úgy látszik Lagarde irataiból szivta be magába pángermán jóakarónk; mert hiszen ott áll a 112-ik lapon: Minél gyorsabban pusztulnak el a tulajdonképi magyarok, annál jobb nekünk. (Je schneller die eigentlichen Magyaren untergehen, desto besser für uns stb. stb.)

A másik 2-ik szám alatt említettem műben, ilyenféle elbánásban részesülünk:

„Nagyon fontos Magyarország jövő alakulása. Világos dolog, hogy ez attól függ, vajjon Magyarország barátságos vagy ellenséges képet vág-e, Ausztriának német szemponti átképződésére. A magyarok teljes állami függetlenségre való óhajánál fogva, föltehetjük, hogy ezen alkalmat fölhasználandják, hogy német segélyvel állami önállóságra tegyenek szert.“ Továbbá: „A döntő tényező a német állam s (ezen) Magyarország viszonyában, a két milliónyi német lakos német sajátosságának népjogi föntartása s biztosításában fekszik. Ezen szempontból a német helynevek s családnevek visszaállítását, a német egyházak s iskolák önrendelkezését, az erdélyi „universitát“ felujítását, a németnyelv egyenjoguságát minden forgalmi intézménynél, szerződésszerűleg kikötni kell“ (12. 13. lapon.)

Nagyon sokat írhatnék még eme „grossdeutsch“ tervezetek irodalmáról, hol a leghitványabb flegmával bocsátják piacra, a barátságos és szövetséges szomszéd állam ravasz pángermán földarabolását s lelkifurdalás nélkül hirdethetik a német társadalomban a „Habsburg-birodalom rombadőlését“ épen azon időben, midőn a berlini s budavári találkozás iménti szívélyessége, a két uralkodó őszinte igaz barátságát világszerte bizonyította.

Sokszor gondoltam magamban, midőn a pángermán megnyilatkozások tanulmányozásába bele mélyedtem, — vajjon ne dobjam el a szemenszedett országdarabolást, melylyel minden áron bizonyos jövő történeti valószínűséget akarnak a közhangulatba csempészni? Nem tettem, hanem eltökéltem magamban, hogy a pángermanizmust a maga vonásaiban, céljaiban bemutatom a magyar közönségnek.

Ne kissebbitse senki, a hazánkra nézve kétszeres veszélylyel járó irányzatot, hanem a hol módjában s hatalmában van védekezzék ellene. Nem „alberne Gedanken einzelner Querköpfe“ azok működése, mint azt egyik budapesti német lap elütni szeretné; — tessék csak végig olvasni, a pángermán irodalmat pártoló alldeutscher Verband egyeslet fővezéreinek mai névsorát, kik azok? Hasse lipcsei tanár, Arnim-Muskau gróf, Stolberg-Wernigrode gróf, Kardorff-Wabnitz képviselő, Lehr Adolf képviselő, Fischer F. augsburgi polgármester. Ezek bocsátották ki a pángermán programot, mely a Perthes-féle atlasz borítékán van, s ezek érzületévei jelenthette ki Grell Hugo realgymnasiumi tanár, a porosz tanári gyűlésen Potsdamban, a német fejedelmi kastélyok székhelyében:

„Das letzte und erhabenste Ziel des Alldeutschen Verbandes, ist der Zusammenschluss aller oberdeutsch und niederdeutsch besiedelten Länder Mitteleuropas zu einem grossdeutschen Staatenbunde“

Taps és bravó!

A tudományos készültséggel kiadott nagynémet térképek bizonyítják nekünk, vajjon ama „Staatenbund“ alatt, minő politikai határokkal jelölt Németországot értenek. Az osztrák-magyar birodalmat szétdaraboló müncheni röpiratokban pedig, közös vezéreszme gyanánt kiáltják oda a sok millió németnek:

„A mi jövőnk az Adria s Keleti tenger, a Memel s a La Manche csatorna között terül el.“

Mit tegyünk?

A kolozsvári tanári kör azon gyűlésén, melyen ezen füzetben foglaltak kivonatossan első ízben fölolvastattak, a következő befejezésben ajánlottam, a pangermánizmus ellen való védelem egyik módját:

T. Uraim! nekem is van befejezésül egy kiáltványom: Talpra magyarság, talpra tanárok! Ha a német professoroknak, a velünk szövetséges Németország kormánya megengedi, hogy pangermán munkával társadalmilag előkészítsék a „nagyobb német birodalmat“; ha a német kultuszminister elnézi, sőt helyesnek tartja, hogy a két uralkodó barátsága mellett, az egyiknek alattvalói, professorjai Ausztria-Magyarország fölосzlását nyíltan hirdessék; ha már Ausztriába bevitték, Magyarországba most csempészik be a pangermanizmus hazát megtagadó mételyét — akkor nekünk magyar tanároknak ki tilthatná meg, hogy a *külföldi propaganda ellen teljes erőnkéből és idején védekezzünk?*

Már vannak az erdélyi részeken kívül is komoly előjelek, hogy az „Alld. Verband“ röpirataival, nyílt s titkos munkájával, erősen hinti a magyargyűlölő konkolyt, a velünk egy haza földjén, békében élt németiség közé, — megvárjuk-e tétlen egykedvűségben, míg a pangermán egyesületek céljukat elérték? Nekem az a feleletem, hogy nem!

Azért tiszta és erős magyar meggyőződésből javasolom:

1. A kolozsvári tanári kör kebeléből mozgalom inditassék meg, a hazánk területén való bármily irányu s bárhonnan jövő pangermán működés erélyes ellenőrzésére s meggátlására.

2. Figyelmeztessük köriratban az ország többi tanári

köreit és *közvetve a kulturegyleteket is*, a haza területére belopodzó pángermán akcióra s annak a könyvkereskedésekben meg-megjelenő magyarfaló röpirataira.

3 Bizzon meg a kolozsvári tanárikör kebeléből 4—5 jótollu tagot, kik a pángermán irodalmi s hírlapi akciót állandóan figyelemmel kísérik

4 Szükségesnek mondja ki, hogy a magyar közönség előadások s nyomtatványok útján, időnként, a pángermán egyesületek nyílt s lappangó működéséről képet kapjon. Ellenműködés csak ott lehet, hol a támadás mibenlétét pontosan ismerik.

A tanári kör Márki Sándor egyetemi tanár s körelnök vezetése alatt, ezen javaslatot elfogadta s a röpirat kiadási költségeihez is hozzájárult. Az Emke 200 példányt vásárolt meg s a pangermánizmus elleni akciót a magyar hírlapok nagy része lelkesen támogatta. De ezzel azután be is volt fejezve ama „társadalmi mozgalmunk“, mely az óriási pángermán szervezettel szemben, valóban csekélynek mondható. Röpiratom 1-ső kiadása alkalmából, halomban fekszenek szekrényemben az ország befolyásos és előkelő férfiai-tól a gratuláló és köszönő levelek, melyekből kivehetem, hogy figyelmeztető vészkiáltásomat meghallották. Ám egy év elmúlt azóta és sehol se látok nagyobb szabásu, sőt még szerényebb mozgalmat se, a német veszedelem ellensúlyozására.

Nagyobb viszhang tán ez évi delegációnális gyűlések alkalmából keletkezett, midőn nemzeti jogaink és jellegeink hatalmas védői, Bartha Miklós és Ugron Gábor figyelmeztették az országot a pángermán propaganda álnok működésére. Bartha Miklós a „Magyarország“ 1901. június 9-iki számában „Német veszély“ vezércikkében foglalkozik a mozgalommal; Ugron Gábor pedig a következő szavakban jellemezte az Alldeutsch működését:

(Alldeutsch propaganda.)

„Szövetségestől el kell és el lehet várni, hogy az ő eljárása a szövetséges állam létfeltételeit ne támadja meg; el lehet várni, hogy a bizalommal szemben szintén bizalmat

tanusítson. És mit tapasztalunk Németország társadalma részéről? Mert meg kell jegyezni, hogy a modern politikai eszközökben van egy leleményesség, a mely abban áll, hogy létezik egy hivatalos nemzet, létezik egy nem hivatalos nemzet és azután létezik egy jótékony nemzet. A legveszedelmesebb, midőn a jótékonyági propaganda kezd el működni. Akár orosz, akár német legyen, de a polttikai tér előkészítésének egyik módja az, hogy a miért a hivatalos világ nem vállal felelősséget, azt a munkát elvégeztetik társadalmi uton. Mi szövetségben vagyunk a hivatalos Németországgal, de *a nem hivatalos* Németország Ausztriában is, Magyarországon is egy hatalmas *allddeutsch propagandát* indított meg, a mely pedig nem szelid eszközökkel dolgozik. Ausztria törvényhozásában is az allddeutsch képviselők számának megszorodása egy veszélyes szimptomát tüntet fel és a propagandának folytonos működése és hatékony eszközeinek igénybevétele azt a kérdést állítja elénk: Mit akarhat Németország? Miért akarhatja azt Németország társadalma, hogy itt Ausztriában a németek és szlávok közt áthidalhatatlan szakadás legyen, a mely folytonos belső megrázkódtatásban tartja Ausztriát? Miért akarhatja azt, hogy a jó módban levő és gazdagon fenntartott erdélyi és magyarországi lapokban a magyar nemzet, a magyar kormányzás, a magyar közigazgatás ellen folytonos gyűlölködés és rágalmazás szittassék, a melynek célja mindig az, hogy az állami életben való bizalmat és az állam fennmaradásában való hitet megrendítse? És ugyanakkor a külföldön többrendbeli társulatokat és egyleteket tart fönna német társadalom a Schulvereintől, a Wodin-vereintől kezdve számosakat, mely egyesületekben szervezve tart fönna egy olyan mozgalmat, *a mely folyton Ausztria kimulását, fölbomlását hirdeti!* Ne hogy azt higgye a t. országos bizottság, hogy a mi szövetségeseinknél ez a munka nem tervszerű! Ez a munka tervszerű, ez arra tör, a mit ezelőtt egy évvel itt volt szerencsém elmondani, hogy a kik bírják a Duna felső szakaszát, birni akarják a Duna egész folyamát, akik bírják az Elba középső és alsó részét, törnek az Elba felső meden-

ezéjére ist Azt fogják mondani bizonyosan, hogy én ezeket a politikai tendenciákat csak úgy gondolom. Nem; hiszen *világbirodalmi politikát* hirdetnek a legmagasabb ajkak is Németországban, világbirodalmat pedig nem lehet csak abban érteni, hogy Németországnak a világ minden részében vannak gyarmatai, hanem abban is kell érteni, amint ők maguk magyarázzák, hogy *amig német szó hangzik, addig minden német* és hogy a német birodalom kicsiny, hanem a *német Deutschland* az az, ami nagy, és a cél az, hogy minden németet egyesítsenek.

Ez a politikai buzogánycsapás Berlin felé, mindenestre nem marad hatás nélkül, külpolitikánk vezetőinek körében, de társadalmi akciózt alig indít meg antigermán irányban.

Egy közoktatási Baross Gáborra lenne szükségünk, ki a tanítás germán irányával szakítani merne s az egyedül üdvözítő németnyelv oktatását, összes iskoláinkban fakultatívvá tenné. Mivel a magyar mellett egy világnyelvre szükségünk van, a *velünk nem szomszédos* francia vagy angol nyelv tanítását kellene egész közoktatásunkban és társadalmi, közművelődési intézményeinkben általánosítani. -- Csengery Antal az akadémia nem régen elhunyt alelnöke, még az 1878. jun. 16-iki közgyűlésen erőiesen utalt azon tudományos kulturánkra oly károsan ható fonákra, hogy nálunk a francia s angol nyelv és irodalom távolról sem részesül oly figyelemben, oly ápolásban, mint milyenben részesülnie kellene s kiemelte, mily fontos előnyökkel bír e két nagy nemzet irodalma a német irodalom felett. Csengery a tárgyhoz csak a tudomány szempontjából szólt, — íme a pángermánizmus féktelen hullámlásai s csapkodásai alkalmával van a dolognak magyar művelődés — politikai értéke is!

Kisebb nemzet haladási irányában, nincs veszedelmesebb, mintha az a szomszéd nagyobb tömegű népnek kulturáját átkölesönzi s annak nyelvét tulságosan terjeszti, sőt még erőszakos tanrendekkel kötelezőleg taníttatja. Mídon a magyar, majdnem kizárólag a német kulturából s iro-

dalomból táplálkozik, midőn német intézményeket, törvényeket, tanterveket fordít magyar köntösre ; a legszitttyább magyar ifjúságot is kötelezőleg taníttatja (jobban kinoztatja) a németnyelv döcögős Schmerz-Sprung-Strumpf- Sturz-os grammatikájával ; midőn az *öngermanizálás* ily önokozta tényezői mellett, a német-osztrák közös intézmények, németnyelvű kereskedelem, német hirlapirodalom stb. százféle kölcsönössége s kényszere is, iszonyu germán terhével magyar létünkre nehezedik, — akkor valójában nem történik egyéb, mint öngyilkos átgyúrása s praeparálása a magyar népanyagnak arra a jövő Grossdeutschlandra, melynek eszményétől van átlengve az egész németföld. A hivatalos Németország titokban kívánja, a nemhivatalos Németország nyíltan hirdeti monarchiánk fölbomlását s hazánknak beolvasztását a nagy Németbirodalomba s ime önmagunk előre homogenizáljuk a beolvasztandó néptömeget ; homogenizáljuk szellemben, nyelvben és külső formákban.

Ha társadalmunkban a közvetítő világnyelv a francia vagy angol lenne, ha kulturánk irányzatai a némettől elűtők s lehetőleg a némettel heterogének lennének, ha emellett csökönyösen ragaszkodnánk saját ethnografiánk magyar alkotó jellegeihez, — akkor sem a fejlődő pángermánizmusnak, sem a birodaloméhes caesari hatalomnak nem volna inyére, hogy a német Ausztriával, a heterogén népelemű Magyarországot is Grossdeutschlandba annektálja.

1931/32 5608

5/5 93

7/8/75

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DD
119
H27
1901

Hangay, Oktav
A nagynemet vagy pangerman
egyesuletek es mukodesuk

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 18 05 10 018 1